

Γλώσσα Ε΄ Δημοτικού
Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι

Βιβλίο Δασκάλου
Μεθοδολογικές οδηγίες

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Άννα Ιορδανίδου , Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πατρών Αναστασία Αναστασοπούλου , Εκπαιδευτικός Ιωάννης Γαλανόπουλος , Εκπαιδευτικός Ιωάννης Δρυς , Εκπαιδευτικός Άννα Κόττα , Εκπαιδευτικός Πέτρος Χαλικιάς , Εκπαιδευτικός
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Αθανάσιος Τριλιανός , Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Αθανάσιος Γιαννίκας , Σχολικός σύμβουλος Ιωάννης Ντελής-Σμυρίλιος , Εκπαιδευτικός
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Γιώργος Πισκοπάνης , Σκιτσογράφος-Εικονογράφος
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Παναγιώτα Χατζηθεοχάρους , Φιλολόγος
ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Πέτρος Μπερερής , Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Χρήστος Παπαρίζος , Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Πηνελόπη Παπαϊωάννου , Φιλολόγος
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	Στέφανος Δασκαλάκης , Εικαστικός καλλιτέχνης
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ACCESS ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ Α.Ε.

Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Τύπας
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Οικονόμου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Αναστασία Αναστασοπούλου Ιωάννης Γαλανόπουλος Ιωάννης Δρυς
Άννα Ιορδανίδου Άννα Κόττα Πέτρος Χαλικιάς

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Γλώσσα Ε΄ Δημοτικού Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι

Βιβλίο Δασκάλου
Μεθοδολογικές οδηγίες

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Συνοπτικός πίνακας περιεχομένου του Βιβλίου του Μαθητή

ΘΕΜΑ	ΕΙΔΗ ΛΟΓΟΥ / ΕΙΔΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
<p>1. Ο φίλος μας το περιβάλλον</p> <p>1. <i>(Ο φίλος μας το δάσος)</i> 2. <i>(Η φίλη μας η θάλασσα)</i> 3. <i>(Ο φίλος μας ο άνεμος)</i></p> <p>Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες</p>	<p>Αναφορικός λόγος (αφήγηση ιστορίας και περιγραφή γεγονότος)</p> <p>Κείμενο λογοτεχνικό, ειδησεογραφικό άρθρο εφημερίδας και διαδικτύου – δημοσιογραφική ανταπόκριση (ρεπορτάζ), ενημερωτικό άρθρο περιοδικού</p>	<p>Χρόνοι του ρήματος [κύριο φαινόμενο] Εξαρτημένες χρονικές προτάσεις Επιρρηματικοί προσδιορισμοί χρόνου Ορθογραφία Λεξιλόγιο: Σύνθετες λέξεις, Παροιμίες</p>
<p>2. Η ζωή στην πόλη</p> <p>1. <i>Η παλιά γειτονιά - Ξανθίππου 5</i> 2. <i>Παιχνίδια πολιτισμού</i> 3. <i>Η πολιτιστική ζωή της Θεσ/νίκης</i> 4. <i>Υπόγειες διαδρομές</i></p> <p>Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες</p>	<p>Κατευθυντικός λόγος (καθοδηγητικά κείμενα)</p> <p>Λογοτεχνική περιγραφή, ενημερωτικά κείμενα (αφίσα του ΥΠΠΟ, Νομαρχίας Θεσ/νίκης και παιδικού περιοδικού), οδηγίες, χάρτες</p>	<p>Εγκλίσεις [κύριο φαινόμενο] Αριθμητικά Επιρρηματικοί προσδιορισμοί χρόνου, τόπου, τρόπου Κλίση: θηλυκά ουσιαστικά σε -ος και επίθετα σε -ης, -ης, -ες (λόγια κλίση) Ορθογραφία Λεξιλόγιο: Σύνθετες λέξεις</p>
<p>3. 28η Οκτωβρίου</p> <p>1. <i>Η πορεία προς το μέτωπο</i> 2. <i>Η Ιταλία μάς κήρυξε τον πόλεμο!</i> 3. <i>Η πείνα</i> 4. <i>Κατοχή</i></p> <p>Χρόνος διδασκαλίας: 2 ώρες</p>		
<p>4. Τα ζώα που ζουν κοντά μας</p> <p>1. <i>Ο Μάγκας</i> 2. <i>Ο Τεντέν και ο Μιλού</i> 3. <i>(Τα χαρακτηριστικά των ζώων)</i> 4. <i>Αγάπες... με ουρά</i> 5. <i>Οι δύο φίλοι</i> 6. <i>(Τα ζώα της εξοχής)</i></p> <p>Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες</p>	<p>Αναφορικός λόγος (περιγραφή ζώου)</p> <p>Λογοτεχνία, εικονογραφημένη ιστορία (κόμικ), μύθος, ενημερωτικά κείμενα, άρθρα εφημερίδων, περιοδικών και διαδικτύου, μικρές αγγελίες</p>	<p>Επίθετα και επιθετοποιημένες μετοχές Αιτιολογικές προτάσεις Απλές – επαυξημένες προτάσεις Ρόλος και λειτουργία των άρθρων (οριστικών και αόριστων) Κλίση: επίθετα σε -ής, -ιά, -ί και σε -ύς, -ιά, -ύ Ορθογραφία Λεξιλόγιο: Κυριολεξία – μεταφορά, Παροιμίες και εκφράσεις</p>

ΘΕΜΑ	ΕΙΔΗ ΛΟΓΟΥ / ΕΙΔΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
<p>5. 17η Νοέμβρη</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 17 Νοεμβρίου 1973 2. Τριήμερο στα κάγκελα 3. Μικρός τύμβος 4. Κοίτα με στα μάτια 5. Άγνωστος αγωνιστής 6. Ο Φωκίων ήταν ελάφι <p>Χρόνος διδασκαλίας: 2 ώρες</p>		
<p>6. Οι φίλοι μου, οι φίλες μου</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. (Φίλοι από άλλες χώρες) 2. (Ιστορίες με φίλους) 3. (Οι φίλοι τραγουδάνε) 4. (Οι φίλοι γιορτάζουν) <p>Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες</p>	<p>Κατευθυντικός λόγος</p> <p>Επιστολές, λογοτεχνικά κείμενα (πεζά, διαλογικά, ποιήματα, τραγούδια), προσκλήσεις</p>	<p>Ευθύς – πλάγιος λόγος [κύριο φαινόμενο] Είδη ανεξάρτητων προτάσεων Τελικές – αποτελεσματικές προτάσεις Αντωνυμίες (λειτουργία, κλίση)</p> <p>Ορθογραφία Στίξη Λεξιλόγιο: Οικογένειες λέξεων, Ομώνυμα, Παρώνυμα</p>
<p>7. Μουσική</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. (Εγώ σε συναυλία;) 2. (Μουσικά όργανα): κουδουνίστρα, ποτηρόφωνο 3. (Τραγούδια και στίχοι) 4. (Μουσική και άλλες τέχνες) <p>Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες</p>	<p>Αναφορικός λόγος (αφήγηση, περιγραφή αντικειμένου, κατασκευής)</p> <p>Λογοτεχνικά κείμενα (πεζά, στίχοι τραγουδιών), εγκυκλοπαιδικά και ενημερωτικά κείμενα</p>	<p>Μεταβατικά – αμετάβατα ρήματα [κύριο φαινόμενο] Υ-Ρ-Α / Υ-Ρ-Κ</p> <p>Μονοτονικό Ορθογραφία Στίξη Λεξιλόγιο: Θεματικό λεξιλόγιο Οικογένειες λέξεων</p>
<p>8. Χριστούγεννα</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Χριστούγεννα 2. Χριστουγεννιάτικο δώρο 3. Φρικαντέλα η μάγισσα 4. Κάλαντα Πελοποννήσου, Κέρκυρας, Καππαδοκίας 5. Τα Χριστούγεννα στον κόσμο 6. Το δάσος που ταξίδευε <p>Χρόνος διδασκαλίας: 2 ώρες</p>		

ΘΕΜΑ	ΕΙΔΗ ΛΟΓΟΥ / ΕΙΔΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
9. Βιβλία – βιβλιοθήκες 1. (Ο μαγικός κόσμος των βιβλίων) 2. (Ποιοι είναι οι συγγραφείς;) 3. (Βιβλιοθήκες) 4. Σκυταλοδρομία ανάγνωσης 5. Ανασκαφές στα τυφλά Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες	Αναφορικός λόγος (αφηγήσεις, περιγραφές) Λογοτεχνικά κείμενα, συνεντεύξεις, βιογραφικά σημειώματα, βιβλιοπαρουσιάσεις, βιβλιογραφικό δελτίο, κανονισμός λειτουργίας βιβλιοθήκης, κείμενα ενημερωτικών εντύπων, σενάρια, έπαινοι	Ονοματικές και ρηματικές φράσεις [κύριο φαινόμενο] Παράταξη – υπόταξη Αούνδετο σχήμα Ορθογραφία Στίξη Λεξιλόγιο: Σημασίες των λέξεων, Σύνθεση με λόγιες προθέσεις
10. Μυστήρια – επιστημονική φαντασία 1. Όνειρα για ταξίδια στ' αστέρια 2. (Χαμένοι πολιτισμοί) Ατλαντίδα 3. Πέτρινοι γίγαντες 4. Η μηχανή του χρόνου Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες	Αναφορικός λόγος (αφήγηση, περιγραφή) Κείμενα ενημερωτικά, εγκυκλοπαιδικά, ιστορικά, άρθρα εφημερίδων και περιοδικών	Υποθετικές προτάσεις [κύριο φαινόμενο] Μελλοντικοί χρόνοι Επιρρηματικοί προσδιορισμοί χρόνου Ορθογραφικά σημεία (διαλυτικά κτλ.) Λεξιλόγιο: Σύνθετες λέξεις, Συνώνυμα – αντίθετα, Οικογένειες λέξεων
11. Παιχνίδια 1. (Παραδοσιακά παιχνίδια) 2. (Επιτραπέζια παιχνίδια) 3. (Ηλεκτρονικά παιχνίδια) 4. (Πνευματικά παιχνίδια) Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες	Κατευθυντικός λόγος (οδηγίες) Κείμενα εγκυκλοπαιδικά, ενημερωτικά, λογοτεχνικά, άρθρα διαδικτύου	Απρόσωπη σύνταξη [κύριο φαινόμενο] Εγκλίσεις [επανάληψη] Κλίση: λόγιοι σχηματισμοί επιθέτων Ορθογραφία, Συλλαβισμός Λεξιλόγιο: Απόδοση ξένων λέξεων, Παρομοίωση – μεταφορά
12. 25η Μαρτίου 1. Κολοκοτρώνης 2. Ο Γέρος του Μοριά 3. Μαντώ Μαυρογένους Χρόνος διδασκαλίας: 2 ώρες		
13. Κατασκευές 1. (Κατασκευές της φύσης) 2. (Κατασκευές των ανθρώπων) Μοναστήρι 3. (Μαθηματικές κατασκευές) Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες	Κατευθυντικός λόγος (οδηγίες) Κείμενα ενημερωτικά και επιστημονικά, οδηγίες κατασκευής	Ενεργητική – παθητική σύνταξη [κύριο φαινόμενο] Υ-Ρ-Α / Υ-Ρ-Κ [επανάληψη] Μεταβατικά και αμετάβατα ρήματα [επανάληψη] Αριθμητικά Ορθογραφία Στίξη Λεξιλόγιο: Οικογένειες λέξεων, Σύνθεση με λόγιες προθέσεις

ΘΕΜΑ	ΕΙΔΗ ΛΟΓΟΥ / ΕΙΔΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
<p>14. Πάσχα</p> <p>1. Η ημέρα της Λαμπρής 2. Ανάσταση 3. Μαριάμ 4. Έθιμα του Πάσχα</p> <p>Χρόνος διδασκαλίας: 2 ώρες</p>		
<p>15. Τηλεόραση</p> <p>1. (Τα θετικά και τα αρνητικά) 2. (Τηλεόραση και διαφήμιση) 3. (Προγράμματα τηλεόρασης)</p> <p>Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες</p>	<p>Κατευθυντικός λόγος Κείμενα επιχειρημάτων</p> <p>Ενημερωτικά κείμενα, άρθρα εφημερίδων και περιοδικών, κείμενα σχολικών εργασιών, διαφημιστικά κείμενα, προγράμματα</p>	<p>Ευθύς – πλάγιος λόγος [επανάληψη] Απλές – επαυξημένες προτάσεις Αιτιολογικές προτάσεις Κλίση: λόγιοι σχηματισμοί ρημάτων</p> <p>Ορθογραφία Αρκτικόλεξα – Συντομογραφίες Λεξιλόγιο: Καταγωγή και σημασία των λέξεων</p>
<p>16. Αθλήματα – σπορ</p> <p>1. (Ο αθλητισμός στην αρχαία Ελλάδα) 2. (Σύγχρονος αθλητισμός) 3. (Και τα παιδιά αθλούνται)</p> <p>Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες</p>	<p>Αναφορικός λόγος (αφήγηση, περιγραφή)</p> <p>Κείμενα λογοτεχνικά, ιστορικά, ειδησεογραφικά, δημοσιογραφικές ανταποκρίσεις (ρεπορτάζ)</p>	<p>Είδη ανεξάρτητων προτάσεων Τελικές προτάσεις Αποτελεσματικές προτάσεις Παραθετικά επιθέτων / επιρρημάτων Αντωνυμίες Κλίση: σύνθετα ρήματα με εσωτερική αύξηση</p> <p>Ορθογραφία Λεξιλόγιο: Μία ή δύο λέξεις, Συνώνυμα – αντίθετα</p>
<p>17. Ταξίδια στο διάστημα</p> <p>1. (Ο άνθρωπος στο διάστημα) 2. (Τι βλέπουμε από το διάστημα) 3. (Φανταστικά ταξίδια στο διάστημα) 4. Ταξίδι στο διάστημα</p> <p>Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες</p>	<p>Αναφορικός λόγος (αφήγηση, περιγραφή)</p> <p>Κείμενα λογοτεχνικά, ενημερωτικά, επιστημονικά, άρθρα εγκυκλοπαίδειας</p>	<p>Ενεργητική – παθητική σύνταξη [επανάληψη] Ονοματικές – ρηματικές φράσεις [επανάληψη] Ρόλος και λειτουργία των άρθρων</p> <p>Ορθογραφία Συλλαβισμός Λεξιλόγιο: Συμφράσεις, εκφράσεις</p>

Διδακτική προσέγγιση

Το βιβλίο του μαθητή περιέχει κείμενα και κατάλληλες δραστηριότητες για την επεξεργασία των κειμένων αυτών, οι οποίες αφορούν τους βασικούς άξονες, καθώς και τις κατηγορίες των διδακτικών στόχων του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Γλώσσας για το Δημοτικό, και ιδιαίτερα για την Ε΄ τάξη.

Στόχοι

Ο βασικός στόχος είναι να αναπτυχθεί η ικανότητα των μαθητών να επικοινωνούν αποτελεσματικά (προφορικά και γραπτά) κατανοώντας και παράγοντας διάφορα είδη λόγου και είδη κειμένων (αφηγηματικά, περιγραφικά, κατευθυντικά κτλ.) και μέσα στο πλαίσιο αυτό να γίνει δυνατή η συνειδητοποίηση του γλωσσικού συστήματος. Τα παραπάνω πραγματώνονται τόσο μέσω της πρόσληψης (κατανόηση, επεξεργασία) διαφόρων ειδών κειμένου, όσο και μέσω της παραγωγής (προφορικά και γραπτά) των αντίστοιχων κάθε φορά ειδών των οποίων έχει γίνει προηγουμένως —στην ίδια ενότητα— επεξεργασία. Τα κείμενα που δίνονται είναι αυθεντικά, η όλη διαδικασία εντάσσεται μέσα σε συγκεκριμένες περιστάσεις επικοινωνίας (δίνεται ποιος μιλάει ή γράφει, σε ποιον, για ποιο σκοπό, με τι θέμα, πού και πότε) και ολοκληρώνεται μέσω της αξιολόγησης του παραγόμενου λόγου από τους ίδιους τους μαθητές.

Δραστηριότητες

Οι δραστηριότητες που προτείνονται αναδεικνύουν τις ιδιαιτερότητες της οργάνωσης κάθε είδους κειμένου, τη λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων και τον τρόπο με τον οποίο αυτά δομούν την κειμενική συνοχή και το ύφος στο συγκεκριμένο κάθε φορά είδος κειμένου. Οι συγκεκριμένες δραστηριότητες, δηλαδή, οδηγούν το μαθητή σε επιλογές που μπορούν να τον βοηθήσουν στη συ-

νειδητοποίηση της σχέσης μεταξύ της πρόθεσης του συντάκτη ενός κειμένου και των γλωσσικών μέσων που απαιτούνται για να υπάρξει ανάλογο με την πρόθεση αποτέλεσμα.

Επίσης έχουν, όσο είναι δυνατόν, παιγνιώδη μορφή και ενεργοποιούν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία του μαθητή. Οι περισσότερες από τις δραστηριότητες προϋποθέτουν μίμηση περιστάσεων επικοινωνίας της καθημερινής ζωής, όπου ο κάθε μαθητής ή η κάθε ομάδα μαθητών καλείται να αναλάβει συγκεκριμένο ρόλο και να δράσει λεκτικά με τον κατάλληλο τρόπο στο πλαίσιο της συγκεκριμένης κάθε φορά περίπτωσης επικοινωνίας. Ο μαθητής οδηγείται μέσω τέτοιων δραστηριοτήτων στη συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας προσαρμογής του ύφους και των μέσων του λόγου του ανάλογα με τον αποδέκτη, το θέμα, την αιτία, το σκοπό αλλά και το είδος του κειμένου που πρόκειται να παραγάγει.

Κατά τη σχεδίαση των δραστηριοτήτων λαμβάνονται υπόψη οι ενδοομαδικές και διαπροσωπικές (ατομικές) διαφορές και η ηλικία των μαθητών. Προβλέπονται γι' αυτό το λόγο επίπεδα δυσκολίας δραστηριοτήτων και κείμενα που τα παιδιά είναι δυνατόν να συναντήσουν στον κοινωνικό τους χώρο, κατάλληλα όμως από γλωσσική και παιδαγωγική άποψη όχι μόνο για τη συγκεκριμένη ηλικία αλλά και για ανάγκες ομάδων που χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή, π.χ. μαθητές για τους οποίους η ελληνική αποτελεί δεύτερη γλώσσα ή μαθητές με μαθησιακά προβλήματα.

Περιθώρια επιλογών

Θα πρέπει να τονιστεί ότι ο δάσκαλος έχει τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει το διδακτικό υλικό ως ένα δείγμα εργασίας που μπορεί να χειριστεί ανάλογα με το επίπεδο και τις δυνατότητες της τάξης. Μπορεί, π.χ., να αντικαταστήσει κάποια από τα αυθεντικά χρηστικά κείμενα, κρατώντας τις βασικές ιδέες επεξεργασίας, με άλλα καταλληλότερα και πιο επίκαιρα. (Τα κείμενα που θα επιλεγούν πρέπει να είναι αυθεντικά και ταυτόχρονα οργανικά συνδεδεμένα με το φαινόμενο και το κειμενικό είδος που διδάσκεται.)

Επίσης, μπορεί να μην ασχοληθεί με όλες τις ασκήσεις, σε περίπτωση που κρίνει ότι δεν είναι κατάλληλες για τους συγκεκριμένους μαθητές, ή να τις χρησι-

μποιήσει εναλλακτικά: μεταξύ ασκήσεων που έχουν ίδιο στόχο, μπορεί να δώσει τις πιο εύκολες σε ομάδες που χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή και τις πιο δύσκολες στους υπόλοιπους μαθητές. Γι' αυτό άλλωστε το λόγο δίνονται και ενδεικτικά βαθμοί δυσκολίας για κάποιες ασκήσεις. Για τις ανάγκες ομάδων που χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή (π.χ. μαθητές για τους οποίους η ελληνική αποτελεί δεύτερη γλώσσα, μαθητές με μαθησιακά προβλήματα κτλ.) σημειώνεται ότι κατάλληλες είναι επίσης οι ασκήσεις παραγωγής προφορικού λόγου και οι ομαδικές διαθεματικές δραστηριότητες, κυρίως όσες συνδέονται με την Αισθητική Αγωγή, π.χ. δραματοποίηση, σχολικό θέατρο, τραγούδι, και με άλλες συμμετοχικές σχολικές εκδηλώσεις.

Γραμματική

Τα γραμματικά φαινόμενα εξετάζονται στο συγκεκριμένο περιβάλλον των κειμενικών ειδών στα οποία λειτουργούν (λειτουργική-κειμενική προσέγγιση) και οι στόχοι δεν αφορούν απλώς γνώσεις αλλά ικανότητα τέλεσης λεκτικών πράξεων (αιτιολογώ, προτείνω, καθοδηγώ, πληροφορώ, διηγούμαι κτλ.).

Επισημαίνεται ότι, επειδή ένα μεγάλο μέρος της ύλης της γραμματικής της Ε΄ τάξης συνίσταται σε ανακεφαλαίωση και ολοκλήρωση της προβλεπόμενης ύλης για το δημοτικό, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να επαναφέρει ένα αντικείμενο για διδασκαλία όταν διαπιστώνει ότι οι μαθητές στην πλειονότητά τους το αγνοούν. Επίσης καλό είναι σε κάθε διδακτικό δώρο η διδασκαλία να επικεντρώνεται σε ένα κυρίως γραμματικό φαινόμενο. Συνιστάται η καθημερινή χρήση του εγχειριδίου της γραμματικής για τη συστηματοποίηση των γνώσεων των μαθητών.

Αξιολόγηση

Σύμφωνα με το Α.Π. (ΦΕΚ 303/13-3-03, σ. 3743-3744 και 3775-3777), η αξιολόγηση οφείλει να επιτελεί πολλαπλούς σκοπούς: εκτός από την παραδοσιακή της λειτουργία, παράλληλα υποστηρίζει τη διδασκαλία και τη μάθηση, δίνει πληροφορίες για την ατομική πορεία των μαθητών και καθοδηγεί τη διδασκαλία.

Κύριος σκοπός της αξιολόγησης στη γλωσσική διδασκαλία δεν είναι ο έλεγχος αλλά η βελτίωση του παραγόμενου κειμένου.

Η αξιολόγηση νοείται όχι μόνο ως τελική και συνολική-στιγμιαία (π.χ. εξετάσεις) αλλά κυρίως ως διαγνωστική και διαμορφωτική-συνεχής. Δίνει έμφαση όχι τόσο στον έλεγχο της γνώσης στο επίπεδο του αποτελέσματος αλλά στις διαδικασίες κατάκτησης και διαχείρισης της γνώσης. Συνδέεται, έτσι, με τη διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης με σχέση επανατροφοδότησης.

Με τη διαγνωστική αξιολόγηση ο δάσκαλος μπορεί στην αρχή της σχολικής χρονιάς ή στην αρχή της διδασκαλίας μιας ενότητας, μέσω κατάλληλων προφορικών ή γραπτών ερωτήσεων και διαλόγου που αναπτύσσει μέσα στην τάξη, να διαπιστώσει: α) το βαθμό επίτευξης των στόχων της αντίστοιχης περιόδου ή ενότητας, β) το επίπεδο των γλωσσικών και επικοινωνιακών ικανοτήτων που έχουν κατακτήσει οι μαθητές του από τα προηγούμενα χρόνια σπουδών ή από τις ενότητες που έχουν διδαχθεί στη διάρκεια της ίδιας σχολικής χρονιάς, γ) τα συνθήκη «λάθη» σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα και τα γενικότερα προβλήματα γλωσσικής επικοινωνίας, καθώς και δ) τις γλωσσικές ανάγκες των μαθητών.

Με τη διαμορφωτική αξιολόγηση, που αντιπροσωπεύει μια συνεχή και καθημερινή διαδικασία, επιδιώκεται η πληροφόρηση του δασκάλου και του μαθητή για την πρόοδο του τελευταίου κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας του αντικειμένου. Ανάλογα με το αποτέλεσμα αυτής της αξιολόγησης, ο δάσκαλος αποφασίζει και σχεδιάζει τις παρεμβάσεις που πρέπει να γίνουν για τη βελτίωση της διαδικασίας και την επίτευξη των διδακτικών στόχων.

Με την τελική αξιολόγηση, που διενεργείται με την ολοκλήρωση μιας διδακτικής ενότητας ή με την ολοκλήρωση της διδακτέας ύλης, αποτιμάται με συστηματικό τρόπο το αποτέλεσμα της διδακτικής διαδικασίας που ακολουθήθηκε αλλά και της προσωπικής προσπάθειας του μαθητή. Αυτά συγκρίνονται με το προηγούμενο επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων των μαθητών και με τους στόχους που είχαν τεθεί για τη διδασκαλία του αντικειμένου. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης αυτής βοηθούν και το δάσκαλο και το μαθητή στην παραπέρα πορεία.

Ως μορφές και μέσα αυτής της αξιολόγησης, οι οποίες μπορεί να επιλέγονται κατά περίπτωση, προτείνονται ενδεικτικά οι εξής:

- Γραπτές δοκιμασίες, διάρκειας λίγων λεπτών ως και μιας διδακτικής ώρας, κατά περίπτωση.
- Προφορικές ή γραπτές ερωτήσεις κατανόησης, διαφόρων τύπων.
- Ανάπτυξη μικρού γραπτού δοκιμίου με τη βοήθεια ερωτήσεων οι οποίες ελέγχουν την ικανότητα οργάνωσης του περιεχομένου σε παραγράφους και ευρύτερες νοηματικές ενότητες.
- Ερωτήσεις σύντομης απάντησης, προφορικές ή γραπτές, οι οποίες ζητούν περιορισμένης έκτασης απαντήσεις, συνεπτυγμένη απόδοση περιεχομένου, περιλήψεις κτλ. Είναι ανάγκη να ορίζεται ο μέγιστος αριθμός λέξεων.
- Θέματα σύμπτυξης περιεχομένου, προφορικά ή γραπτά.
- Ερωτήσεις κρίσεως, οι οποίες προσφέρονται περισσότερο στην αξιολόγηση βαθύτερης κατανόησης του περιεχομένου μιας ενότητας ή ενός βιβλίου.
- Συνθετικές δημιουργικές εργασίες.

Η αξιολόγηση δεν αποτελεί ευθύνη μόνο του δασκάλου και δεν περιορίζεται μόνο στον έλεγχο της επίδοσης, αλλά προκύπτει από τη συνεργασία δασκάλου και μαθητών ή συμμαθητών μεταξύ τους και εμπλέκει κάθε μαθητή ατομικά. Η συνεργασία αυτή είναι απαραίτητη στην αξιολόγηση του λόγου, γιατί μόνο συνεργατικά μέσα στην τάξη μπορεί να οδηγηθεί ο μαθητής στη βελτίωση του παραγόμενου λόγου.

Σημαντικότερη από την αξιολόγηση του μαθητή αναδεικνύεται η αξιολόγηση του λόγου, δηλαδή των κειμένων που δίνονται στην τάξη για επεξεργασία και του παραγόμενου λόγου (γραπτού και προφορικού) από τον ίδιο το μαθητή (αυτοαξιολόγηση) και από τους συμμαθητές (ετεροαξιολόγηση). Σε αυτό το πλαίσιο, η αξιολόγηση στηρίζεται σε καθορισμένα και σαφώς προσδιορισμένα κριτήρια και χρησιμοποιεί αναλυτικές περιγραφές του τι μπορεί να κάνει ο μαθητής, έτσι ώστε το μήνυμα που του δίνεται να είναι εύκολα κατανοητό και να το αποκωδικοποιεί χωρίς να το παρανοεί. Η αυτοαξιολόγηση προϋποθέτει αναγνώριση και εντοπισμό των κριτηρίων ποιότητας του λόγου. Πρέπει, δηλαδή, να γίνει σαφές τι θεωρείται σε κάθε περίπτωση επιτυχημένη και αποτελεσματική γλωσσική παραγωγή.

Τα κριτήρια αξιολόγησης πηγάζουν από τους σκοπούς της διδακτικής ενότητας. Η διδασκαλία οφείλει να τα προβάλλει και οι μαθητές να τα ανακαλύπτουν και να τα συζητούν στην τάξη με το δάσκαλο. Είναι απαραίτητο τα κριτήρια αυτά να γίνονται πάντα σαφή στους μαθητές. Αυτό που επιδιώκεται είναι να εμπλέκονται οι μαθητές όσο πιο ενεργά γίνεται στη διαδικασία. Αυτό σημαίνει άμεση ανάμειξη του μαθητή στην εξαγωγή των κριτηρίων που θα χρησιμοποιηθούν για να κριθεί ο λόγος του και διατύπωση κρίσεων για το βαθμό στον οποίο η γλωσσική παραγωγή του κάλυψε τα κριτήρια αυτά. Επίσης, σημαίνει εμπλοκή του στη διαδικασία καθορισμού του κατάλληλου και αποτελεσματικού λόγου σε δεδομένες συνθήκες και σύγκριση του λόγου που παρήγαγε με αυτόν (βλ. κεφ. *Δομή εγχειριδίων και διδακτική διαδικασία: Παραγωγή και αξιολόγηση γραπτού λόγου*). Μέσω της διαδικασίας αυτής αναγνωρίζει περιοχές στις οποίες χρειάζεται βελτίωση και μετατρέπει τις αδυναμίες του σε προσωπικούς στόχους, αποκτώντας έτσι κίνητρα μάθησης.

Κύριο κριτήριο οποιασδήποτε μορφής αξιολόγησης είναι η αποτελεσματικότητα κάθε είδους λόγου σχετικά με το σκοπό τον οποίο επιδιώκει ο μαθητής, καθώς και η αποδεκτότητα του ως συνόλου. Η τελευταία μπορεί να αναλυθεί σε επιμέρους κριτήρια αξιολόγησης, όπως η καταλληλότητα του περιεχομένου, της διατύπωσης, του λεξιλογίου και του ύφους, η ορθότητα της σύνταξης και της μορφολογίας, η ορθογραφία και η γενική εικόνα του κειμένου (γραπτού ή προφορικού).

Τα λάθη αντιμετωπίζονται διδακτικά ως ενδείξεις ενός προσωρινού επιπέδου επικοινωνιακής ικανότητας του μαθητή. Κάθε λάθος αξιοποιείται δημιουργικά. Δίνει ευκαιρίες για γόνιμες συζητήσεις και ασκήσεις σύγκρισης με τα κριτήρια αναφοράς. Ο στόχος είναι οι μαθητές να αναπτύξουν κριτήρια ποιότητας του λόγου και να τα συνειδητοποιήσουν ώστε να είναι σε θέση να τα χρησιμοποιήσουν την επόμενη φορά που θα παραγάγουν λόγο.

Μόνιμος στόχος του δασκάλου είναι να καταστήσει το μαθητή υπεύθυνο για το λόγο που παράγει, ώστε να τον αξιολογεί και να τον διορθώνει μόνος του, κάνοντάς τον όσο μπορεί αποτελεσματικότερο για το σκοπό για τον οποίο τον παρήγαγε. Γι' αυτό το λόγο, η αξιολόγηση του γραπτού λόγου των μαθητών θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια μακρά διαδικασία, που συμπεριλαμβάνει σχεδιασμό, παραγωγή και επεξεργασία του παραγόμενου κειμένου και επιτυχά-

νεται με συστηματική καθοδήγηση σε διάφορες μορφές: ερωτήσεις που διαγράφουν τα βασικά σημεία δομής ενός συγκεκριμένου είδους λόγου (αφηγηματικού, περιγραφικού κτλ.), σαφή αναφορά στοιχείων που ο μαθητής θα πρέπει να ελέγχει αν εμπεριέχονται στο γραπτό του κάθε φορά, κείμενα ημιτελή για συμπλήρωση, πίνακα αυτοαξιολόγησης κτλ.

Γενικά, ενθαρρύνεται η ανάληψη πρωτοβουλιών από τον ίδιο το μαθητή σχετικά με τη διαχείριση της μαθησιακής διαδικασίας. Αυτός είναι άλλωστε και ένας από τους στόχους των διαθεματικών δραστηριοτήτων και των σχεδίων εργασίας που προτείνονται, σύμφωνα με τους γενικότερους στόχους του Α.Π.

Πρέπει να σημειωθεί ότι, εκτός ειδικών περιπτώσεων, δε δίνονται άγνωστες λέξεις στο Βιβλίο του Μαθητή, με το σκοπό να ανατρέχουν οι μαθητές στο σχολικό λεξικό για την Δ΄, Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού, που θα πρέπει να έχουν πάντα μαζί τους, αλλά και σε άλλες πηγές.

Λόγω όλων των παραπάνω, απαιτείται μια ελαστική διαχείριση του χρόνου και των ορίων των αντικειμένων του ωρολογίου προγράμματος. Θα μπορούσε μια δραστηριότητα που έχει σχέση, για παράδειγμα, με την Αισθητική Αγωγή να συνεχίζεται, όσον αφορά το αισθητικό μέρος, στην ώρα του αντίστοιχου μαθήματος. Υπάρχουν, επίσης, στις ενότητες δραστηριότητες που είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν έξω από το πλαίσιο των διδακτικών ωρών οι οποίες διατίθενται για τη διδασκαλία του μαθήματος της Γλώσσας (πρόβλεψη 70 ωρών επιπλέον των 130 που προορίζονται για το Βιβλίο Μαθητή και το Τετράδιο Εργασιών). Άλλωστε, όπως αναφέρθηκε, ο δάσκαλος είναι εκείνος που επιλέγει τις δραστηριότητες με τις οποίες θα ασχοληθεί η τάξη, ανάλογα με το επίπεδο και τα ενδιαφέροντα των μαθητών του.

Δομή εγχειριδίων και διδακτική διαδικασία

Διδακτικές ενότητες και χρόνος διδασκαλίας

Κάθε διδακτική ενότητα αναφέρεται σε κάποιο θέμα, το οποίο αποτελεί την αφορμή για ενασχόληση με διάφορα είδη κειμένου και με γραμματικά φαινόμενα που αντιστοιχούν σε αυτά. Ο χρόνος διδασκαλίας για κάθε ενότητα υπολογίζεται σε 10 διδακτικές ώρες κατά προσέγγιση (από 8 έως 12 ώρες, ανάλογα με το επίπεδο των μαθητών και την έκταση των εννοιών). Σε αυτές δεν περιλαμβάνονται οι ώρες διδασκαλίας του Ανθολογίου (32 ώρες περίπου για όλο το χρόνο), καθώς και οι 70 συνολικά ώρες που προβλέπονται για δραστηριότητες εκτός εγχειριδίου, οι οποίες όμως σχετίζονται με αυτό.

Ενδεικτικά οι δραστηριότητες αυτές μπορούν να είναι:

1. Ενασχόληση με μια προτεινόμενη στο εγχειρίδιο εργασία και επέκτασή της (σχέδια εργασίας, διαθεματικές δραστηριότητες κτλ.)
2. Γλωσσική επεξεργασία αντικειμένων άλλων μαθημάτων στο πλαίσιο της διαθεματικότητας
3. Συστηματοποίηση γλωσσικού υλικού που παράγεται στο πλαίσιο διαφόρων δραστηριοτήτων της σχολικής ζωής, π.χ. θεατρικό έργο, σχολική γιορτή, ανακοινώσεις, αγγελίες κτλ.
4. Γλωσσικές δραστηριότητες με επίκεντρο το διαθέσιμο λογισμικό

Οι δραστηριότητες αυτές θα πρέπει κάθε φορά να καλλιεργούν κάποιο συγκεκριμένο γλωσσικό στόχο.

Ο **χρόνος διδασκαλίας** για τις ενότητες που αναφέρονται σε επετείους και γιορτές (π.χ. 28η Οκτωβρίου, Χριστούγεννα) υπολογίζεται σε ένα περίπου διδακτικό δώρο για καθεμία. Σ' αυτές δίνονται αρκετά κείμενα, για να έχει ο δάσκαλος δυνατότητα επιλογής. Για τις δραστηριότητες που προτείνονται στις συγκεκριμένες ενότητες, εκτός της επεξεργασίας του περιεχομένου των σχετικών κειμένων, μπορούν να χρησιμοποιηθούν κάποιες από τις 70 ώρες που προαναφέρθηκαν, π.χ. για διαθεματικές δραστηριότητες ή οργάνωση θεατρικών παραστάσεων.

Δομή ενοτήτων

Η αφόρμηση σε κάθε ενότητα γίνεται με μια **εικόνα**, για να εισαχθούν οι μαθητές με ευχάριστο τρόπο στο θέμα. Ο δάσκαλος μπορεί να κάνει απλές ερωτήσεις κατανόησης της εικόνας, για να γίνει μια μικρή συζήτηση.

Στην αρχή κάθε ενότητας αναφέρονται οι προοργανωτές, π.χ.

Ενότητα I: Ο φίλος μας το περιβάλλον

- *Αφηγούμαστε ιστορίες*
- *Περιγράφουμε γεγονότα*
- *Χρησιμοποιούμε σωστά τους χρόνους των ρημάτων*
- *Χρησιμοποιούμε επιρρήματα, προθέσεις, προτάσεις που φανερώνουν χρόνο*

Με αυτό τον τρόπο δάσκαλος και μαθητής αποκτούν εξαρχής αντίληψη των αντικειμένων με τα οποία θα ασχοληθούν στη συγκεκριμένη ενότητα.

Ακολουθούν κείμενα, λογοτεχνικά, ενημερωτικά, εγκυκλοπαιδικά, επιστημονικά, άρθρα από τον τύπο και από το διαδίκτυο, οδηγίες κάθε είδους κτλ.

Συνολικά οι ασκήσεις που ακολουθούν τα αυθεντικά κείμενα διακρίνονται σε ασκήσεις **επεξεργασίας** του εκάστοτε **κειμένου** (νοηματική επεξεργασία περιεχομένου και επεξεργασία δομής του συγκεκριμένου είδους κειμένου), ασκήσεις **παραγωγής προφορικού λόγου**, ασκήσεις **παραγωγής γραπτού λόγου**, ασκήσεις **γραμματικής, διαθεματικές δραστηριότητες** και ασκήσεις **λεξιλογίου και ορθογραφίας**. Εξαίρεση αποτελούν οι ενότητες που αναφέρονται σε συγκεκριμένες επετείους και γιορτές, οι οποίες δεν περιλαμβάνουν, για ενόητους λόγους, γραμματική επεξεργασία ούτε και ασκήσεις λεξιλογίου και ορθογραφίας.

Συνήθως προηγούνται οι ασκήσεις επεξεργασίας κειμένου και παραγωγής προφορικού λόγου και ακολουθούν οι ασκήσεις παραγωγής γραπτού λόγου, οι ασκήσεις γραμματικής, οι διαθεματικές δραστηριότητες και οι ασκήσεις λεξιλογίου και ορθογραφίας.

Οι ασκήσεις διαφοροποιούνται με εικόνες-σύμβολα, οι οποίες είναι οι εξής:

- κατανόησης κειμένου

- παραγωγής προφορικού λόγου

- παραγωγής γραπτού λόγου

- γραμματικής

- διαθεματικών δραστηριοτήτων

- λεξιλογίου και ορθογραφίας

Συχνά μια άσκηση έχει δύο σύμβολα. Αυτό συμβαίνει γιατί ο στόχος της άσκησης μπορεί να είναι διπλός, π.χ. παραγωγή γραπτού λόγου και άσκηση στο γραμματικό φαινόμενο παράλληλα.

Όταν δίνεται **ορισμός γραμματικού φαινομένου**, χρησιμοποιείται το σύμβολο:

Στις περιπτώσεις που υπάρχουν ερωτήσεις **πολλαπλής επιλογής** κατά τη νοηματική επεξεργασία των κειμένων, μπορεί να γίνει αξιοποίησή τους κυρίως για μαθητές που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερη δυσκολία στην κατανόηση των κειμένων, π.χ. μαθητές για τους οποίους η ελληνική αποτελεί δεύτερη γλώσσα ή μαθητές με μαθησιακά προβλήματα.

Οι ερωτήσεις κατανόησης και εμβάθυνσης στο νοηματικό περιεχόμενο των κειμένων είναι ενδεικτικές. Ο δάσκαλος, αν το θεωρεί απαραίτητο, μπορεί να τις επεκτείνει προσθέτοντας δικές του.

Όσον αφορά την ορθογραφία και το λεξιλόγιο, εκτός των ασκήσεων που περιέχονται στα εγχειρίδια, η διδασκαλία τους ενσωματώνεται στη γλωσσική διδασκαλία με κάθε ευκαιρία και σύμφωνα με τις προτεραιότητες της κάθε ενότητας. Δίνεται έμφαση στις περιπτώσεις των συχνών και κοινών σφαλμάτων. Για συμπληρωματικές ασκήσεις ο μαθητής μπορεί να χρησιμοποιεί ένα ξεχωριστό τετράδιο.

Παραγωγή και αξιολόγηση γραπτού λόγου

Όσον αφορά τις ασκήσεις παραγωγής γραπτού λόγου, το Α.Π. (βλ. Μεθοδολογική Προσέγγιση) καθορίζει, εκτός από τα στάδια σχεδιασμού και παραγωγής μιας πρώτης εκδοχής του κειμένου, περαιτέρω επεξεργασία του από τον ίδιο το μαθητή με τη μορφή μιας καθοδηγούμενης αυτοαξιολόγησης (ανάλογα με το επίπεδο και την πρόοδο του μαθητή η διαδικασία μπορεί να γίνεται ολόενα και λιγότερο καθοδηγούμενη). Βοήθεια δίνεται ήδη από τις εκφωνήσεις των ίδιων των ασκήσεων, π.χ.

- ερωτήσεις που αναδεικνύουν τα βασικά σημεία δομής ενός συγκεκριμένου είδους κειμένου (αφηγηματικού, περιγραφικού κτλ.), κατά την επεξεργασία κάθε κειμένου
- σαφή αναφορά στοιχείων που ο μαθητής θα πρέπει να ελέγχει αν εμπεριέχονται στο γραπτό του κάθε φορά, στις εκφωνήσεις των ασκήσεων παραγωγής γραπτού λόγου

Επίσης, στο τέλος της πρώτης ενότητας κάθε τεύχους του βιβλίου του Μαθητή παρατίθεται ο πίνακας που ακολουθεί παρακάτω, χρήση του οποίου γίνεται από το μαθητή μετά την παραγωγή της πρώτης εκδοχής κάθε κειμένου του —όταν πρόκειται για εργασία παραγωγής γραπτού λόγου—, με σκοπό τη βελτίωση του κειμένου και την παραγωγή της τελικής του μορφής:

Διορθώνω το γραπτό μου

Κάθε φορά που γράφω ένα κείμενο το ξαναδιαβάζω. Προσέχω όλα τα παρακάτω και διορθώνω όσα χρειάζονται. (Μπορεί να χρειαστεί να ξαναγράψω κάποια μέρη του κειμένου μου.)

1. Ποιος ήταν ο σκοπός μου; Τον πέτυχα; (*Συμβουλευτείτε τα σημεία που προτείνονται για ανάπτυξη στην **εκφώνηση της εργασίας παραγωγής γραπτού λόγου.***)
2. Τι μου άρεσε περισσότερο απ' όσα έγραψα;
3. Τι θα μπορούσα να έχω γράψει καλύτερα; Πώς μπορώ να το γράψω τώρα;
4. Τι θα μπορούσα να γράψω ακόμα;
5. Θα καταλάβουν το κείμενο οι συμμαθητές μου;
6. Ποια σημεία θα τους αρέσουν περισσότερο και ποια λιγότερο;
7. Οργάνωσα το γραπτό μου σε παραγράφους;
8. Πώς ήταν η ορθογραφία; Χρησιμοποίησα το λεξικό μου;
9. Χρησιμοποίησα σωστά τις τελείες και τα κόμματα;
10. Χρησιμοποίησα πολλές διαφορετικές λέξεις ή πολλές φορές τις ίδιες λέξεις;
11. Πώς είναι η εμφάνιση του γραπτού μου; Μπορεί να το διαβάσει κανείς εύκολα;

Ειδικότερα, όσον αφορά την πρώτη ερώτηση του παραπάνω πίνακα, οι μαθητές προτρέπονται να συμβουλευτούν τους πίνακες που διαγράφουν τα βασικά σημεία δομής των συγκεκριμένων ειδών κειμένου που διδάχθηκαν σε κάθε ενότητα. Οι πίνακες αυτοί πρέπει οπωσδήποτε να χρησιμοποιούνται από τους μαθητές κατά τη διαδικασία αυτοαξιολόγησης. Για παράδειγμα:

Ενότητα Ι: Ο φίλος μας το περιβάλλον

Αφήγηση

- Πού γίνονται τα γεγονότα;
- Πότε; (Στις φανταστικές ιστορίες και στα παραμύθια ξεκινάμε συνήθως με τη φράση «Μια φορά κι έναν καιρό...».)
- Ποιοι είναι οι ήρωες; (Μπορεί να είναι άνθρωποι, φυτά, ζώα κτλ.)
- Ποιο πρόβλημα αντιμετώπισαν;
- Ποια λύση έδωσαν;

Περιγραφή γεγονότος

- Τι συνέβη;
- Πού;
- Πότε;
- Ποια είναι τα αποτελέσματα, οι συνέπειες;
- Ποιος φταίει (ή τι φταίει) γι' αυτό που έγινε;
- Με ποιον τρόπο αντιμετωπίζεται το πρόβλημα;

Περιγραφή κτίσματος (ανεμόμυλος)

- Πού είναι χτισμένος;
- Πώς είναι (ποια εντύπωση δημιουργεί όπως τον αντικρίζουμε, ποια είναι τα γενικά χαρακτηριστικά της κατασκευής του, από τι υλικά είναι φτιαγμένος);
- Σε τι χρσίσμευε (και αν χρησιμοποιείται και σήμερα);
- Πώς τον έβλεπαν οι κάτοικοι, πόσο σημαντικός ήταν για τη ζωή τους;
- Ποια συναισθήματα και σκέψεις μάς προκαλεί ο ανεμόμυλος;

Ενότητα 4: Τα ζώα που ζουν κοντά μας

Περιγραφή ζώου

- Ποιο είναι το όνομά του
- Πότε και πώς το απέκτησα
- Πώς είναι (εξωτερική περιγραφή)
- Πώς περνάω μαζί του
- Τι νιώθω γι' αυτό
- Ένα περιστατικό από τη ζωή μου μαζί του που ήταν σημαντικό
- Συναισθήματα και σκέψεις μου γι' αυτό το περιστατικό

Ενότητα 9: Βιβλία — Βιβλιοθήκες

Βιογραφικό σημείωμα

Βιογραφικό σημείωμα
είναι ένα κείμενο στο οποίο γράφονται όλα τα
ατομικά στοιχεία κάποιου (όνομα, επώνυμο,
τόπος και ημερομηνία γέννησης κ.ά.), οι σπουδές,
τα πτυχία και σημαντικές δραστηριότητές του.
Αν το βιογραφικό είναι κάποιου συγγραφέα, υπάρχει και ο
κατάλογος των έργων που έχει γράψει.

Τόπος και χρονολογία γέννησης,
στοιχεία για την οικογένειά του,
για την παιδική του ηλικία κτλ.

Σπουδές, πρώτη επαφή με το
γράψιμο, τα έργα του

Χαρακτηριστικά στοιχεία της
προσωπικότητάς του ως ανθρώπου,
αλλά και ως συγγραφέα

Κάτι ιδιαίτερα ενδιαφέρον
που να αφορά το συγγραφέα

Είναι αυτονόητο ότι για την όλη διαδικασία παραγωγής γραπτού λόγου και αυτοδιόρθωσης θα πρέπει να χρησιμοποιείται ένα ξεχωριστό **τετράδιο**, καθώς δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί στο Βιβλίο ο ανάλογος για κάθε μαθητή χώρος για την περαιτέρω επεξεργασία του γραπτού του. Το ίδιο ισχύει και για οποιαδήποτε άλλη εργασία για την οποία δεν υπάρχει αρκετός χώρος στο Βιβλίο του Μαθητή, όπως για την αντιγραφή και υπογράμμιση συγκεκριμένων στοιχείων του κειμένου.

Η διαδικασία της διδασκαλίας παραγωγής γραπτού λόγου πρέπει να ξεκινάει από την επεξεργασία του αρχικού κειμένου και τη διδασκαλία της δομής του είδους στο οποίο ανήκει και θα πρέπει να ακολουθεί η συστηματική καθοδήγηση του δασκάλου καθ' όλη τη διάρκεια της διόρθωσης από το μαθητή του κειμένου που ο ίδιος παρήγαγε. Η καθοδήγηση φυσικά δε θα αφορά μόνο θέματα δομής του κειμένου αλλά και θέματα κειμενικής συνοχής, γραμματικούς στόχους ή άλλους που τίθενται κάθε φορά.

Για παράδειγμα, στην ενότητα *Τα ζώα που ζουν κοντά μας*, κατά την επεξεργασία του κειμένου *Ο Μάγκας*, η εστίαση στα βασικά στοιχεία περιγραφής συνοδεύεται από εστίαση στα γλωσσικά μέσα, που είναι τα επίθετα:

2. Γράψτε στο τετράδιό σας την περιγραφή του Μάγκα με βάση τα στοιχεία που περιέχει η εικόνα και το κείμενο και χρησιμοποιώντας όσο το δυνατόν περισσότερα επίθετα. Πρέπει να αναφέρετε:

- Όνομα
- Εξωτερική εμφάνιση
- Προτερήματα και ελαττώματα
- Συνήθειες

Με τη φαντασία σας συμπληρώστε τα στοιχεία που λείπουν και γράψτε με τον ίδιο τρόπο την περιγραφή του Μήτσου.

Στην ίδια ενότητα, σελ. 56, η άσκηση παραγωγής γραπτού λόγου στοχεύει στην εμπέδωση του δομικού σχήματος περιγραφής ζώου και στην ανάπτυξή του με περισσότερα στοιχεία, που προέρχονται από την προσωπική σχέση του παιδιού με το ζώο. Μετά την παραγωγή της πρώτης εκδοχής του γραπτού του (ελάχι-

στος χρόνος 20 λεπτά), που απαιτείται από την άσκηση, ο μαθητής ελέγχει, με τη βοήθεια του βασικού πίνακα αυτοαξιολόγησης και των αντίστοιχων οδηγιών στο εσωτερικό των ενοτήτων, το κείμενό του. Σε περίπτωση που του λείπουν τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν ένα καλό γραπτό, ξαναγράφει μέρη ή το ξαναγράφει ολόκληρο. Για όλη αυτή τη διαδικασία απαιτούνται περίπου 2 διδακτικές ώρες.

Στο τέλος δίνεται η δυνατότητα ανταλλαγής γραπτών μεταξύ των μαθητών και σχετικής συζήτησης μέσα στην τάξη, έτσι ώστε μέσω αυτής της μορφής ετεροαξιολόγησης να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές λάθη και ελλείψεις που είναι δυνατόν να παρατηρηθούν κατά την παραγωγή ενός κειμένου και να αναπτύξουν κριτικές ικανότητες αναγνώστη (μεταγνωστικές δεξιότητες).

Προτάσεις από το Ανθολόγιο και άλλες πηγές

Για κάθε ενότητα προτείνονται τα καταλληλότερα κείμενα από το Ανθολόγιο, τα οποία θα πρέπει να διδάσκονται οπωσδήποτε μια φορά την εβδομάδα. Επίσης, προτείνεται συμπληρωματική βιβλιογραφία σχετικά με το θέμα της κάθε ενότητας, καθώς και χρήσιμες ηλεκτρονικές διευθύνσεις.

Σχέδια εργασίας

Στο πλαίσιο κάθε ενότητας προτείνεται να αναπτυχθεί από τους μαθητές με τη βοήθεια του δασκάλου **σχέδιο εργασίας**, όπως προβλέπει το Α.Π., με θέμα σχετικό με εκείνο της ενότητας, π.χ.:

Ενότητα 4: Τα ζώα που ζουν κοντά μας

Στο επόμενο τεύχος της εφημερίδας του σχολείου θα υπάρχει αφιέρωμα στη ζωή στο αγρόκτημα.

Ας πούμε ότι αποφασίζετε με τους συμμαθητές σας να επισκεφτείτε ένα αγρόκτημα και να συλλέξετε πληροφορίες για την εφημερίδα σας. Από πριν χωρίζετε σε τρεις ομάδες, που η καθεμιά θα έχει το δικό της ρόλο.

Ομάδα Α: Συζητάτε με τους ανθρώπους του αγροκτήματος και συλλέγετε πληροφορίες για την κοινή ζωή ανθρώπων – ζώων. Με την επιστροφή σας

στο σχολείο, ως νέοι δημοσιογράφοι γράφετε και δημοσιεύετε στην εφημερίδα του σχολείου σας ένα άρθρο με τίτλο: **Μια διαφορετική ζωή για τα κατοικίδια.**

Ομάδα Β: Ο άνθρωπος που φροντίζει τα ζώα στο αγρόκτημα κάνει μια πολύ δύσκολη και κουραστική δουλειά. Παίρνετε συνέντευξη από αυτόν. Γράψτε τις ερωτήσεις που θα θέλατε να του κάνετε. Εσείς τι κρίνετε σημαντικό και ενδιαφέρον να τον ρωτήσετε; Για παράδειγμα:

- *Πώς είναι η ζωή στο αγρόκτημα;*
- *Τι ώρα πρέπει να ξυπνήσετε για να αρχίσετε τις δουλειές;*
- *Γιατί λένε ότι η ζωή του αγρότη είναι δύσκολη;*

Ομάδα Γ: Πηγαίνοντας στο αγρόκτημα, βλέπετε τα ζώα που ζουν εκεί και παρατηρείτε την καθημερινή ζωή τους αλλά και τη συμπεριφορά τους. Επιστρέφοντας γράψτε μια φανταστική ιστορία με πρωταγωνιστή ένα ζώο του αγροκτήματος που σας κίνησε πιο πολύ το ενδιαφέρον. Με αυτή την ιστορία θα κλείσετε το αφιέρωμα της εφημερίδας σας για το αγρόκτημα.

Το συγκεκριμένο σχέδιο εργασίας μπορεί να περιλαμβάνει οργάνωση ατομικών ή ομαδικών εργασιών με αφετηρία τη μελέτη και παραγωγή διαφόρων ειδών λόγου. Η επεξεργασία και παραγωγή κειμένων γίνεται στο πλαίσιο δραστηριοτήτων όπως: έρευνες πεδίου – καταγραφές – φωτογραφίσεις – συνεντεύξεις – δραματοποιήσεις κτλ. Η τάξη αποφασίζει για τα μικρότερα θέματα (στα οποία αναλύεται το γενικό) που θα αναλάβει η κάθε ομάδα μαθητών, για τους στόχους που θα τεθούν και για τους τρόπους υλοποίησής τους.

Τετράδιο Εργασιών

Το Τετράδιο Εργασιών στοχεύει στην εμπέδωση όσων διδάχθηκαν στο Βιβλίο του Μαθητή και στην ανακεφαλαίωσή τους (σύμφωνα με τις ειδικές προδιαγραφές). Οι στόχοι είναι ίδιοι με εκείνους της συγκεκριμένης κάθε φορά ενότητας – δεν περιλαμβάνονται οι ενότητες για γιορτές και επετείους. Το Τετράδιο περιέχει μικρά κείμενα κατάλληλα για ασκήσεις παραγωγής γραπτού λόγου, γραμματικής και λεξιλογίου.

Σε κάθε ενότητα ένα παιδί ή δύο παιδιά αναλαμβάνουν δραστηριότητες σχετικές με το θέμα της ενότητας μέσα από τις οποίες έρχονται σε επαφή με γλωσσ-

σικές ασκήσεις. Για παράδειγμα, στην ενότητα *Μουσική* ο Νότης και η Νότα κάνουν ένα ταξίδι στη χώρα της μουσικής μέσα από ένα επιτραπέζιο παιχνίδι. Στην πρώτη στάση περιγράφουν μια δική τους μουσική εμπειρία και αναγνωρίζουν τα μεταβατικά και τα αμετάβατα ρήματα. Στη δεύτερη στάση μαθαίνουν για τη μουσική στην αρχαία Ελλάδα και αναγνωρίζουν το υποκείμενο των ρημάτων. (Η συνέχεια... στο Τετράδιο.)

Τα είδη κειμένων που διδάσκονται

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα, η γλωσσική διδασκαλία οφείλει να αντιμετωπίζει την ανάγκη του μαθητή να χειρίζεται διάφορα από τα συνηθέστερα είδη λόγου, δηλαδή κείμενα τα οποία ανήκουν στον **αναφορικό λόγο** και κείμενα τα οποία ανήκουν στον **κατευθυντικό λόγο**. Ο αναφορικός λόγος αναπαριστά πρόσωπα, πράγματα, συμβάντα, καταστάσεις (αφηγηματικά, περιγραφικά κείμενα), ενώ ο κατευθυντικός λόγος παράγεται με στόχο να οδηγήσει τον παραλήπτη σε ορισμένη ενέργεια, συμπεριφορά ή αντίληψη (επιχειρηματολογικά κείμενα, οδηγίες κτλ.) [Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών, τόμος Α', σελ. 54-55].

Όπως αναφέρθηκε, η διδασκαλία των κειμένων χρειάζεται συστηματική αξιοποίηση των πληροφοριών, οι οποίες αφενός ερμηνεύουν τη μορφή και το περιεχόμενο ενός κειμένου που δίνεται προς επεξεργασία και αφετέρου προσδιορίζουν και διαμορφώνουν τη μορφή και το περιεχόμενο των κειμένων που καλείται να παραγάγει ο μαθητής.

Κάθε είδος κειμένου χρειάζεται ειδική διδασκαλία ανάλογα με τα ιδιαίτερα κειμενικά του χαρακτηριστικά. Στα κειμενικά χαρακτηριστικά εντάσσεται η **τυπική οργάνωση κάθε κειμενικού είδους** (υπερδομή), βλ. παραδείγματα σελ. 21 και 22, καθώς και τα **γλωσσικά μέσα** που χρησιμοποιούνται ως δομικά στοιχεία για τη σύνθεσή της. Οι μαθητές θα πρέπει να διδαχθούν την ιδιαιτερότητα της οργάνωσης κάθε είδους κειμένου, τη λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων και τον τρόπο με τον οποίο αυτά δομούν την κειμενική συνοχή και το ύφος στο συγκεκριμένο κάθε φορά είδος κειμένου.

Τα **αφηγηματικά κείμενα** συγκροτούνται γύρω από ένα χρονικό άξονα, ο οποίος γλωσσικά εκφράζεται με τη χρήση χρονικών συνδέσμων, επιρρημάτων ή

φράσεων, προκειμένου να δηλωθεί η χρονική αλληλουχία των γεγονότων, και με την εναλλαγή των χρόνων των ρημάτων. Χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό υποτακτική σύνταξη (χρονικές και αιτιολογικές προτάσεις) και οι πιο συνηθισμένοι χρόνοι στην αφήγηση είναι οι παρελθοντικοί χρόνοι των ρημάτων (κυρίως ο παρατατικός και ο αόριστος) και ο ιστορικός ενεστώτας. Σε λεξιλογικό επίπεδο, χρησιμοποιούνται ρήματα δράσης και έκφρασης σκέψεων και συναισθημάτων, καθώς επίσης και περιγραφικά ουσιαστικά και επίθετα για την απόδοση των εικόνων.

Τα **περιγραφικά κείμενα** αναπτύσσονται γύρω από τον άξονα της συσχέτισης στο χώρο, που συνδέει τα περιγραφόμενα στοιχεία μεταξύ τους. Γλωσσικά η συσχέτιση στο χώρο εκφράζεται με τοπικά επιρρήματα ή επιρρηματικές φράσεις. Χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό παρατακτική σύνταξη και ο χρόνος που κυριαρχεί συνήθως στην περιγραφή είναι ο ενεστώτας. Επίσης απαραίτητα είναι τα επίθετα και οι επιθετικοί προσδιορισμοί, που, σε συνδυασμό με τα ρήματα αισθήσεως τα οποία χρησιμοποιεί η περιγραφή, προσδίδουν ζωντάνια και ένταση στις περιγραφόμενες εικόνες.

Στα **επιχειρηματολογικά κείμενα** κυρίαρχος είναι ο άξονας της λογικής συσχέτισης των δεδομένων. Γι' αυτό το λόγο χρησιμοποιούνται αιτιολογικές προτάσεις και ο ενεστώτας, προκειμένου να δηλωθούν αλήθειες καθολικής και διαρκούς ισχύος, συχνά σε απρόσωπη σύνταξη, καθώς και ρήματα που δηλώνουν εξελικτικές διαδικασίες και φράσεις που αποδίδουν ισχύ σε μια γνώμη ή άποψη.

Στα κείμενα που δίνουν **οδηγίες** κάθε είδους χρησιμοποιούνται ρήματα σε οριστική ενεστώτα ή σε προστακτική και υποτακτική, τα οποία παρουσιάζουν την όλη διαδικασία με χρονική αλληλουχία.

Ενότητα Ι: Ο φίλος μας το περιβάλλον

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της εικόνα από αφίσα για τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας των Δασών. Αποτελεί αφορμή για την επεξεργασία του πρώτου κειμένου, που έχει θέμα το δάσος.

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Ο φίλος μας το δάσος
- Η φίλη μας η θάλασσα
- Ο φίλος μας ο άνεμος

Ο στόχος στη συγκεκριμένη ενότητα είναι η συνειδητοποίηση από τους μαθητές της ιδιαιτερότητας της δομής κειμένων αναφορικού λόγου, στα οποία ανήκουν κυρίως, σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα, τα **αφηγηματικά** κείμενα και τα διάφορα είδη **περιγραφικών** κειμένων. Συγκεκριμένα, η ενότητα εστιάζει στην αφήγηση και περιγραφή γεγονότων.

Στόχος είναι, επίσης, η επιλογή και η χρήση των κατάλληλων γλωσσικών μέσων για την παραγωγή των συγκεκριμένων κειμένων σε διαφορετικό επικοινωνιακό πλαίσιο κάθε φορά, έτσι ώστε ο μαθητής να εμπεδώσει το κύριο γραμματικό φαινόμενο της ενότητας, δηλαδή το **χρόνο** του ρήματος (αλλά και τις χρονικές σχέσεις γενικότερα).

Όσον αφορά τα **κείμενα**, δίνονται:

- λογοτεχνική αφήγηση και περιγραφή
- δημοσιογραφική αφήγηση και περιγραφή
- περιγραφή μέσα από πληροφοριακό κείμενο

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, ο μαθητής συνειδητοποιεί, δουλεύοντας μέσα σε κείμενο και όχι με αποσπασματικές φράσεις, τη χρήση των χρόνων (παρόντος, παρελθόντος, μέλλοντος), τις διαφορές που επιφέρει στη λειτουργία του αφηγηματικού κειμένου η χρήση χρόνων παρελθόντος εναλλακτικά με εκείνους του παρόντος και τις διαφορές στη χρήση των χρόνων σε περιγραφικά κείμενα. Παράλληλα, διαπιστώνει και τον τρόπο με τον οποίο εκφράζονται γενικότερα οι χρονικές σχέσεις μέσα από τη χρήση χρονικών συνδέσμων, επιρρημάτων και ουσιαστικών. Προφανώς η διδασκαλία των χρόνων του ρήματος έχει εισαχθεί σε προηγούμενες τάξεις.

Όταν για την επίτευξη κάποιου στόχου δίνονται περισσότερες από μία ασκήσεις, υπάρχει **διαβάθμιση δυσκολίας**. Η άσκηση 2 στο κείμενο με τους Ανεμόμυλους είναι λιγότερο απαιτητική από την άσκηση 1, που έχει παρόμοιο στόχο.

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται **διαθεματικές δραστηριότητες**, οι οποίες συνδέονται με διάφορα αντικείμενα του Α.Π., όπως με τη Γεωγραφία, την Ιστορία, τη Φυσική, τα Μαθηματικά, την Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** ήρωες είναι οι οικολόγοι μαθητές Γιώργος και Γεωργία, που εμπλέκονται σε διάφορες δραστηριότητες σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, οι οποίες συγχρόνως χρησιμεύουν για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας, για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (δήλωση του χρόνου) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Παραπομπή στο Ανθολόγιο και συμπληρωματική βιβλιογραφία για το θέμα της ενότητας δίνονται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Ενότητα 2: Η ζωή στην πόλη

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της την εικόνα από το φυλλάδιο για το μετρό της Αθήνας: *Παν μετρό άριστον!* Η πρώτη συζήτηση που μπορεί να γίνει με τα παιδιά αφορά το παιχνίδι με τις λέξεις *μέτρο* – *μετρό* και τη σύνδεση με την αρχαία φράση.

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Η γειτονιά της πόλης
- Πόλη και πολιτισμός, πόλη και διασκέδαση
- Διαδρομές στην πόλη

Ο στόχος στη συγκεκριμένη ενότητα είναι η συνειδητοποίηση από τους μαθητές της ιδιαιτερότητας της δομής διαφόρων ειδών **οδηγίων**, που ανήκουν στα **κατευθυντικά** κείμενα.

Στόχος είναι, επίσης, η επιλογή και η χρήση των κατάλληλων γλωσσικών μέσων για την παραγωγή των συγκεκριμένων κειμένων σε διαφορετικό επικοινωνιακό πλαίσιο κάθε φορά, έτσι ώστε ο μαθητής να εμπεδώσει **γραμματικά**

φαινόμενα που έχει ήδη διδαχθεί σε προηγούμενες τάξεις και τα οποία επισημαίνονται στη συγκεκριμένη ενότητα:

- **εγκλίσεις του ρήματος**, με εστίαση στη χρήση του ενεστώτα οριστικής για περιγραφή πράξεων, που ισοδυναμεί με τη χρήση ενεστώτα ή αορίστου υποτακτικής ή προστακτικής, στο πλαίσιο παροχής οδηγιών [αποτελεί το κεντρικό γραμματικό φαινόμενο της ενότητας]
- επιρρήματα που δηλώνουν χρόνο, τόπο, τρόπο
- σχηματισμός αριθμητικών
- κλίση θηλυκών ουσιαστικών σε -ος (λόγια κλίση)
- κλίση επιθέτων σε -ης, -ης, -ες (λόγια κλίση)

Όσον αφορά τα **κειμένα**, δίνονται:

- λογοτεχνική περιγραφή όψεων της ζωής στην πόλη
- οδηγίες
- περιγραφές εκδηλώσεων σε ενημερωτικά φυλλάδια
- χάρτες συγκοινωνιών και υπομνήματα

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, ο μαθητής διαπιστώνει και συνειδητοποιεί, ασκούμενος μέσα σε κείμενο και όχι σε αποσπασματικές φράσεις, τις λειτουργίες των **εγκλίσεων**. Οδηγείται, με τη χρήση του λόγου εντός περίπτωσης επικοινωνίας, να ανακαλύψει ότι ο ενεστώτας οριστικής, εφόσον περιγράφει μια ενέργεια, μπορεί να παίζει και το ρόλο της προστακτικής (και της υποτακτικής με λειτουργία προστακτικής) για να δίνουμε οδηγίες: περιγράφοντας στο συνομιλητή μας τι κάνουμε, του λέμε συγχρόνως τι να κάνει ή τι πρέπει να κάνει. Το *δεν ακούμε* τηλεόραση *με τον ήχο στη διαπασών* σημαίνει *δεν πρέπει να ακούμε*, άρα *μην ακούτε / να μην ακούτε*. Με τους μετασχηματισμούς που καλείται να κάνει ο μαθητής, συνειδητοποιεί και τη μορφολογική και συντακτική ιδιαιτερότητα των εγκλίσεων: παρατηρεί τη χρήση της άρνησης (*δεν* και *μην*), τη χρήση του *να* στην υποτακτική, την ύπαρξη μόνο του β' προσώπου στην προστακτική, τη θέση της αντωνυμίας-αντικειμένου μετά το ρήμα στην προστακτική. Συγχρόνως, ασκείται στην ορθογραφία της προστακτικής, συσχετίζοντάς τη με εκείνη της υποτακτικής.

Με εστίαση στη χρήση τους εντός συμφραζομένων υπενθυμίζεται ο σχηματισμός και η λειτουργία των χρονικών, τοπικών και τροπικών **επιρρημάτων**. Όσον αφορά την (υψηλού βαθμού δυσκολίας) **κλίση** των θηλυκών ουσιαστικών σε **-ος** και των επιθέτων σε **-ης, -ης, -ης**, εισάγεται ως βοηθητικό στοιχείο κλιτικός πίνακας παράλληλα με τις ασκήσεις συμπλήρωσης κενών, που μπορεί να έχουν παιγνιώδη μορφή, όπως η άσκηση της σελ. 32. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να επεκτείνει το μάθημα με αναφορά στο εγχειρίδιο της σχολικής γραμματικής και να δώσει και επιπλέον στοιχεία, όπως, π.χ., ότι στα ουσιαστικοποιημένα επίθετα αρσενικού γένους χρησιμοποιείται και η γενική σε -ή (του *ευγενή*).

Όταν για την επίτευξη κάποιου στόχου δίνονται περισσότερες από μία ασκήσεις, υπάρχει διαβάθμιση δυσκολίας. Η άσκηση με τις οδηγίες κατά της ηχορύπανσης είναι λιγότερο απαιτητική από την άσκηση με τις οδηγίες για τη χρήση του μετρώ, που έχει τον ίδιο στόχο.

Η υποενότητα «Διαδρομές στην πόλη» προσφέρεται ιδιαίτερα για διαθεματικές δραστηριότητες. Για παράδειγμα, μπορεί να συνδυαστεί με αναζήτηση ιστορικών πληροφοριών. Θα μπορούσαν τα παιδιά να ψάξουν να βρουν την ιστορία του ονόματος του δρόμου στον οποίο μένουν μέσω του αρχείου του δήμου της περιοχής, της τοπικής εφημερίδας ή κάποιου ηλικιωμένου γείτονα. Για τα παιδιά που δε ζουν σε πόλη προτείνονται δραστηριότητες στο Βιβλίο, τις οποίες μπορεί να εμπλουτίσει ο εκπαιδευτικός. Γενικά, συνιστάται να εμπλουτιστεί το υλικό της ενότητας με υλικό από την πόλη όπου μένουν οι μαθητές ή την οποία γνωρίζουν.

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται **διαθεματικές δραστηριότητες**, οι οποίες συνδέονται με διάφορα αντικείμενα του Α.Π., όπως με τη Γεωγραφία, την Ιστορία, τη Φυσική, τα Μαθηματικά, την Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** ηρώδα είναι η μαθήτρια Άλκηστη, η οποία ταξιδεύει σε πόλεις και έρχεται αντιμέτωπη με θέματα σχετικά με τη ζωή στην πόλη, τα οποία χρησιμεύουν για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας, για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (εγκλίσεις) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Παραπομπή στο Ανθολόγιο και συμπληρωματική βιβλιογραφία για το θέμα της ενότητας δίνονται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Ενότητα 3: 28η Οκτωβρίου

Με αφορμή την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου δίνονται για επεξεργασία (κατανόηση και παραγωγή λόγου) λογοτεχνικά αφηγηματικά κείμενα και μαρτυρίες με σχετικό θέμα. Επίσης, επισημαίνονται τα ανάλογα κείμενα που μπορούν να διδαχθούν από το Ανθολόγιο και προτείνεται συμπληρωματική βιβλιογραφία.

Όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και στη σχολική γιορτή που οργανώνεται για την επέτειο.

Ενότητα 4: Τα ζώα που ζουν κοντά μας

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της μια εικόνα με ένα παιδί και το σκύλο του, που εισάγει στο θέμα της σχέσης παιδιού και κατοικίδιου ζώου.

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Ιστορίες με ζώα
- Τα χαρακτηριστικά των ζώων
- Τα ζώα της εξοχής

Ο στόχος στη συγκεκριμένη ενότητα είναι η συνειδητοποίηση από τους μαθητές της ιδιαιτερότητας της δομής κειμένων που περιγράφουν ζώα και ανθρώπους (ως επανάληψη γνώσεων προηγούμενων τάξεων).

Τα **γραμματικά φαινόμενα** που επισημαίνονται στη συγκεκριμένη ενότητα είναι:

- αιτιολογικές προτάσεις
- απλές και επαυξημένες προτάσεις
- επίθετα και μετοχές με λειτουργία επιθέτου
- οριστικά και αόριστα άρθρα
- κλίση επιθέτων σε -ής, -ιά, -ί και -ύς, -ιά, -ύ

Όσον αφορά τα **κείμενα**, δίνονται:

- λογοτεχνικές αφηγηματικές περιγραφές
- ποιήματα

- εικονογραφημένη ιστορία
- μύθος
- περιγραφές ζώων σε ενημερωτικά κείμενα από εγκυκλοπαίδειες, άρθρα εφημερίδων και περιοδικών και από το διαδίκτυο
- μικρές αγγελίες

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, ο μαθητής διαπιστώνει και συνειδητοποιεί τη λειτουργία του **επιθέτου** (και της μετοχής παθητικού παρακειμένου με λειτουργία επιθέτου) στα περιγραφικά κείμενα και των **αιτιολογικών** προτάσεων, καθώς και τη χρήση των **απλών** και **επαυξημένων** προτάσεων και των οριστικών και αόριστων **άρθρων**.

Όσον αφορά την **κλίση** των επιθέτων σε -ής και -ύς, εισάγεται ως βοηθητικό στοιχείο κλιτικός πίνακας παράλληλα με τις ασκήσεις συμπλήρωσης κενών, που έχουν παιγνιώδη μορφή. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να επεκτείνει το μάθημα με αναφορά στο εγχειρίδιο της σχολικής γραμματικής και να δώσει και επιπλέον στοιχεία, όπως, π.χ., ότι υπάρχουν και ορισμένα επίθετα σε -ύς που κλίνονται όπως στα αρχαία ελληνικά (λόγια κλίση): *ευρύς – ευρεία – ευρύ*.

Όταν για την επίτευξη κάποιου στόχου δίνονται περισσότερες από μία ασκήσεις, υπάρχει **διαβάθμιση δυσκολίας**. Για παράδειγμα, στα *Χαρακτηριστικά των ζώων* η άσκηση 2 με τα επίθετα είναι λιγότερο απαιτητική από την άσκηση 3, που έχει παρόμοιο στόχο.

Διαβάθμιση δυσκολίας υπάρχει επίσης μεταξύ των ασκήσεων παραγωγής λόγου: Η άσκηση συμπλήρωσης των διαλόγων στο δεύτερο μέρος της εικονογραφημένης ιστορίας του Τεντέν είναι λιγότερο απαιτητική από την άσκηση μετατροπής σε συνεχές κείμενο στο πρώτο μέρος.

Γενικά, οι ασκήσεις και δραστηριότητες προσφέρονται για **εναλλακτικούς τρόπους αξιοποίησης**. Για παράδειγμα, μπορούν οι μαθητές να μετατρέψουν το κείμενο από τους Μύθους του Αισώπου στην υποενότητα *Τα ζώα της εξοχής* σε εικονογραφημένη ιστορία, όπως αυτή του Τεντέν, και το ίδιο μπορούν να κάνουν και για το κείμενο «Φίλοι φίλοι καρδιοφίλοι», αφού τοποθετήσουν στη σωστή σειρά τις παραγράφους.

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται **διαθεματικές δραστηριότητες**, οι οποίες συνδέονται με διάφορα αντικείμενα του Α.Π., όπως Ιστορία, Γεωγραφία, Φυσική, Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** ήρωας είναι ο Λευτέρης με το φίλο του το σκύλο Άργο. Οι περιπέτειές τους δίνουν αφορμή για ενασχόληση με θέματα που αφορούν τα κατοικίδια ζώα, τα οποία χρησιμεύουν για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας, για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (απλές και επαυξημένες προτάσεις, οριστικό και αόριστο άρθρο, αιτιολογικές προτάσεις) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Παραπομπή στο Ανθολόγιο και συμπληρωματική βιβλιογραφία για το θέμα της ενότητας δίνονται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Ενότητα 5: 17η Νοεμβρίου

Με αφορμή την επέτειο της 17ης Νοεμβρίου δίνονται για επεξεργασία (κατανόηση και παραγωγή λόγου) ποιήματα, λογοτεχνικά αφηγηματικά κείμενα και άρθρα εφημερίδων με σχετικό θέμα. Επίσης επισημαίνονται τα ανάλογα κείμενα που μπορούν να διδαχθούν από το Ανθολόγιο και προτείνεται συμπληρωματική βιβλιογραφία.

Όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και στη σχολική γιορτή που οργανώνεται για την επέτειο.

Ενότητα 6: Οι φίλοι μου, οι φίλες μου

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της μια εικόνα με παιδιά που παίζουν, η οποία εισάγει στο θέμα «δραστηριότητες με φίλους».

Ο στόχος στη συγκεκριμένη ενότητα είναι η συνειδητοποίηση από τους μαθητές της ιδιαιτερότητας της δομής κειμένων **κατευθυντικού** λόγου όπως οι προσκλήσεις και οι επιστολές.

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Φίλοι από άλλες χώρες
- Ιστορίες με φίλους
- Οι φίλοι τραγουδάνε
- Οι φίλοι γιορτάζουν

Όσον αφορά τα **κείμενα**, δίνονται:

- επιστολές
- προσκλήσεις
- λογοτεχνικές αφηγηματικές περιγραφές
- στίχοι τραγουδιών

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, ο μαθητής, δουλεύοντας με κείμενα, διαπιστώνει και συνειδητοποιεί τις διαφορές ανάμεσα στον **ευθύ** και στον **πλάγιο λόγο**, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους ως προς τη λειτουργία και τη χρήση των χρόνων και των ανεξάρτητων και εξαρτημένων προτάσεων, εμπεδώνει την κλίση και τη λειτουργία των προσωπικών **αντωνυμιών** και εντοπίζει το ρόλο των **αποτελεσματικών** και **τελικών** προτάσεων.

Η επιστολή και η πρόσκληση, ως είδη κειμένων, δίνουν την ευκαιρία να γίνουν παρατηρήσεις ως προς τις αλλαγές ύφους (επίσημο – ανεπίσημο) ανάλογα με τον αποδέκτη. Όσον αφορά την επιστολή, συνιστάται να γίνει σύγκριση με τους τρόπους γραφής ηλεκτρονικών μηνυμάτων, αλλά και μηνυμάτων κινητής τηλεφωνίας.

Επίσης, στην ενότητα γίνεται αναφορά στη διαλεκτική διαφοροποίηση, με αφορμή τις κρητικές μαντινάδες, καθώς και στην καθαρεύουσα, με αφορμή αλληλογραφία του 1967. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να εξηγήσει στα παιδιά με απλά λόγια ότι η σύγχρονη νεοελληνική που διδάσκεται στα σχολεία είναι η «γλώσσα κοινής συνεννόησης» όλων των Ελλήνων, πως παλιότερα υπήρχε και η καθαρεύουσα, που έμοιαζε με την αρχαία ελληνική, και πως τα τοπικά ιδιώματα είναι σεβαστά και έχουν την αξία τους.

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται διαθεματικές δραστηριότητες, οι οποίες συνδέονται με διάφορα αντικείμενα του Α.Π., όπως Ιστορία, Γεωγραφία, Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** ηρώιδες είναι η Δανάη και η Φιλιώ, αχώριστες φίλες, όπως ο Δάμωνας και ο Φιντίας στην αρχαιότητα. Οι δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκονται δίνουν αφορμή για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας, για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (ευθύς και πλάγιος λόγος, αντωνυμίες, τελικές προτάσεις) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Παραπομπή στο Ανθολόγιο και συμπληρωματική βιβλιογραφία για το θέμα της ενότητας δίνονται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Ενότητα 7: Μουσική

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της έναν πίνακα ζωγραφικής που απεικονίζει παιδιά που παίζουν μουσικά όργανα, για εισαγωγή στο θέμα «μουσική».

Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνεται επεξεργασία **αφηγηματικών** και **περιγραφικών** κειμένων (περιγραφή αντικειμένου: μουσικού οργάνου).

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Συναυλία
- Μουσικά όργανα
- Τραγούδια και σίχοι
- Μουσική και άλλες τέχνες

Όσον αφορά τα **κείμενα**, δίνονται:

- λογοτεχνική αφηγηματική περιγραφή
- ιστορική περιγραφή
- περιγραφές μουσικών οργάνων
- σίχοι τραγουδιών

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, υπενθυμίζονται στο μαθητή η βασική δομή της πρότασης Υποκείμενο – Ρήμα – Αντικείμενο, τα είδη του υποκειμένου και του αντικειμένου, η **διάκριση μεταβατικών** και **αμετάβατων ρημάτων** [ως κεντρικό γραμματικό φαινόμενο της ενότητας] και η διαφοροποίηση αντικειμένου και κατηγορουμένου. Δουλεύοντας με κείμενα, ο μαθητής αναγνωρίζει τις λειτουργίες των βασικών συστατικών της πρότασης. Επίσης, μέσω της συντακτικής και της σημασιολογικής ανάλυσης, μαθαίνει να διακρίνει τις εξαρτημένες προτάσεις που έχουν θέση υποκειμένου ή αντικειμένου, και έτσι κατευθύνεται προς τη σωστή χρήση του κόμματος.

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται **διαθεματικές δραστηριότητες**, οι οποίες συνδέονται με διάφορα αντικείμενα του Α.Π., όπως Ιστορία, Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** ήρωες είναι ο Νότης και η Νότα, δίδυμα αδέρφια, που ανακαλύπτουν τη μουσική. Τα κείμενα και οι δραστηριότητες χρησιμεύουν για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας,

για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (Υποκείμενο – Ρήμα – Αντικείμενο/Κατηγορούμενο, μεταβατικά και αμετάβατα ρήματα) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Παραπομπή στο Ανθολόγιο και συμπληρωματική βιβλιογραφία για το θέμα της ενότητας δίνονται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Ενότητα 8: Χριστούγεννα

Με αφορμή τις γιορτές των Χριστουγέννων, δίνονται για επεξεργασία (κατανόηση και παραγωγή λόγου) λογοτεχνικά αφηγηματικά κείμενα, κάλαντα και ενημερωτικά κείμενα. Επίσης, επισημαίνονται τα ανάλογα κείμενα που μπορούν να διδαχθούν από το Ανθολόγιο και προτείνεται συμπληρωματική βιβλιογραφία.

Όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και στη σχολική γιορτή που οργανώνεται για τα Χριστούγεννα.

Ενότητα 9: Βιβλία – Βιβλιοθήκες

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της μια αφίσα που απεικονίζει παιδιά στο μαγικό κόσμο των βιβλίων, για εισαγωγή στο θέμα.

Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνεται επεξεργασία **περιγραφικών** κειμένων, κυρίως με τη μορφή βιογραφικών σημειωμάτων, ενημερωτικών φυλλαδίων Βιβλιοθήκης και Βιβλιοπαρουσίασης.

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Ο μαγικός κόσμος των βιβλίων
- Ποιοι είναι οι συγγραφείς;
- Βιβλιοθήκες
- Σκυταλοδρομία ανάγνωσης

Όσον αφορά τα **κείμενα**, δίνονται:

- λογοτεχνική αφηγηματική περιγραφή
- βιογραφικό σημείωμα

- ενημερωτικά φυλλάδια
- βιβλιοπαρουσίαση

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, μέσα από την επεξεργασία κειμένων ο μαθητής συνειδητοποιεί **τη διαφορά ονοματικής και ρηματικής φράσης** [ως βασικού γραμματικού φαινομένου της ενότητας] και τις λειτουργίες των ανεξάρτητων και εξαρτημένων προτάσεων. Στην ενότητα αυτή συμπληρώνεται η διδασκαλία της χρήσης του κόμματος (βλ. ενότητα 7) με αναφορά στις εξαρτημένες επιρρηματικές προτάσεις, τις οποίες μαθαίνει ο μαθητής να διακρίνει από τις εξαρτημένες προτάσεις που έχουν θέση υποκειμένου ή αντικειμένου.

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται **διαθεματικές δραστηριότητες**, οι οποίες συνδέονται κυρίως με την Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** ηρώιδα είναι η Ρούλα η Διαβαστερούλα, η οποία περιηγείται στον κόσμο των βιβλίων. Η περιήγηση αυτή δίνει αφορμή για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας, για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (ονοματικές και ρηματικές φράσεις, ανεξάρτητες και εξαρτημένες προτάσεις) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Παραπομπή στο Ανθολόγιο και συμπληρωματική βιβλιογραφία για το θέμα της ενότητας δίνονται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Ενότητα 10: Μυστήρια – επιστημονική φαντασία

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της μια εικόνα με ιπτάμενο δίσκο.

Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνεται επεξεργασία **αφηγηματικών και περιγραφικών** κειμένων.

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Επιστημονική φαντασία
- Χαμένοι πολιτισμοί
- Ανεξήγητα φαινόμενα
- Η μηχανή του χρόνου

Όσον αφορά τα **κείμενα**, δίνονται:

- δημοσιογραφικά άρθρα

- εγκυκλοπαιδικά άρθρα
- επιστημονική ιστορική περιγραφή

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, η ενότητα εστιάζει στις **υποθετικές προτάσεις** [κεντρικό γραμματικό φαινόμενο], όπου οι μαθητές εισάγονται στη διάκριση υπόθεσης – απόδοσης. Δευτερευόντως, ως επανάληψη διδαγμένων σε προηγούμενες τάξεις, υπενθυμίζεται η λειτουργία και η κλίση των χρόνων του μέλλοντα, όπου δίνεται συνοπτικά και η διάκριση τρόπου ενέργειας (εξακολουθητικός – συνοπτικός – συντελεσμένος μέλλοντας), και υπενθυμίζεται η λειτουργία των επιρρηματικών προσδιορισμών χρόνου.

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται **διαθεματικές δραστηριότητες**, οι οποίες συνδέονται με διάφορα αντικείμενα του Α.Π., όπως Ιστορία, Γεωγραφία, Φυσική, Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** ήρωας είναι ένας μικρός εξωγήινος που παρατηρεί τι συμβαίνει στον πλανήτη Γη. Οι παρατηρήσεις του χρησιμεύουν για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας, για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (μελλοντικοί χρόνοι, υποθετικές προτάσεις, προσδιορισμοί χρόνου) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Παραπομπή στο Ανθολόγιο και συμπληρωματική βιβλιογραφία για το θέμα της ενότητας δίνονται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Ενότητα II: Παιχνίδια

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της σκίτσο που απεικονίζει παιδιά που παίζουν μακριά γαϊδούρα, για εισαγωγή στο θέμα «παιχνίδια».

Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνεται επεξεργασία **οδηγιών (κατευθυντικός λόγος)**.

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Παραδοσιακά παιχνίδια
- Επιτραπέζια παιχνίδια
- Ηλεκτρονικά παιχνίδια
- Πνευματικά παιχνίδια

Όσον αφορά τα **κείμενα**, δίνονται:

- περιγραφές παιχνιδιών
- κανόνες επιτραπέζιων παιχνιδιών

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, υπενθυμίζεται στο μαθητή η λειτουργία των εγκλίσεων (βλ. και ενότητα 2) μέσω της επεξεργασίας οδηγιών παιχνιδιών. Επίσης, εντοπίζεται η λειτουργία των **απρόσωπων ρημάτων** [ως κεντρικού γραμματικού φαινομένου] και δίνονται συνοπτικά τα συντακτικά χαρακτηριστικά τους. Όσον αφορά την κλίση, διδάσκεται η κλίση λόγιων επιθέτων.

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται **διαθεματικές δραστηριότητες**, οι οποίες συνδέονται με διάφορα αντικείμενα του Α.Π., όπως Ιστορία, Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** η ηρωίδα λέγεται Αλίκη και μαθαίνει τους κανόνες διάφορων παιχνιδιών. Οι κανόνες χρησιμοποιούνται για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας, για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (εγκλίσεις, απρόσωπα ρήματα) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Παραπομπή στο Ανθολόγιο και συμπληρωματική βιβλιογραφία για το θέμα της ενότητας δίνονται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Ενότητα 12: 25η Μαρτίου

Με αφορμή την επέτειο της 25ης Μαρτίου, δίνονται για επεξεργασία (κατανόηση και παραγωγή λόγου) ποιήματα, βιογραφίες και λογοτεχνικά αφηγηματικά κείμενα. Επίσης, επισημαίνονται τα ανάλογα κείμενα που μπορούν να διαχθούν από το Ανθολόγιο και προτείνεται συμπληρωματική βιβλιογραφία.

Όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και στη σχολική γιορτή που οργανώνεται για την 25η Μαρτίου.

Ενότητα Ι3: Κατασκευές

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της εικόνα σχετική με το θέμα «κατασκευές».

Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνεται επεξεργασία **οδηγίων (κατευθυντικός λόγος)**.

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Κατασκευές της φύσης
- Κατασκευές των ανθρώπων
- Μαθηματικές κατασκευές

Όσον αφορά τα **κείμενα**, δίνονται:

- περιγραφές κατασκευών
- οδηγίες κατασκευών

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, υπενθυμίζεται στο μαθητή η συντακτική και σημασιολογική σχέση Υποκειμένου – Ρήματος – Αντικειμένου και η διάκριση μεταβατικού και αμετάβατου ρήματος (βλ. και ενότητα 7). Επίσης, εντοπίζεται η λειτουργία της **ενεργητικής και παθητικής σύνταξης** [ως κεντρικού γραμματικού φαινομένου] και η συντακτική και σημασιολογική ιδιαιτερότητα του μετασχηματισμού από τη μία σύνταξη στην άλλη. Στην ενότητα αυτή ολοκληρώνεται η διδασκαλία της χρήσης του κόμματος (βλ. και ενότητες 7, 9) με αναφορά στις αναφορικές προτάσεις, όπου μαθαίνει ο μαθητής να διακρίνει τις προσδιοριστικές από τις μη προσδιοριστικές (προσθετικές).

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται **διαθεματικές δραστηριότητες**, οι οποίες συνδέονται με διάφορα αντικείμενα του Α.Π., όπως Φυσική, Μαθηματικά, Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** ήρωας είναι ο Πινόκιο και ασχολείται με οδηγίες για διάφορες κατασκευές. Οι οδηγίες χρησιμεύουν για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας, για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (ενεργητική και παθητική σύνταξη, μεταβατικά και αμετάβατα ρήματα) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Παραπομπή στο Ανθολόγιο και συμπληρωματική βιβλιογραφία για το θέμα της ενότητας δίνονται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Ενότητα 14: Πάσχα

Με αφορμή τον εορτασμό του Πάσχα, δίνονται για επεξεργασία (κατανόηση και παραγωγή λόγου) ποιήματα, λογοτεχνικά αφηγηματικά κείμενα και λαογραφικές περιγραφές εθίμων. Επίσης, επισημαίνονται τα ανάλογα κείμενα που μπορούν να διδαχθούν από το Ανθολόγιο και προτείνεται συμπληρωματική βιβλιογραφία.

Όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και στη σχολική γιορτή που οργανώνεται για το Πάσχα.

Ενότητα 15: Τηλεόραση

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της πίνακα ζωγραφικής με θέμα την τηλεόραση.

Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνεται επεξεργασία **επιχειρηματολογικών κειμένων (κατευθυντικός λόγος)**.

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Τα θετικά... και τα αρνητικά
- Τηλεόραση και διαφήμιση
- Προγράμματα τηλεόρασης

Όσον αφορά τα **κείμενα**, δίνονται:

- ενημερωτικά κείμενα – ειδήσεις, επιφυλλίδες και απόψεις
- διαφημιστικά κείμενα
- προγράμματα τηλεόρασης

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, υπενθυμίζονται στο μαθητή α) η πραγματολογική, συντακτική και σημασιολογική διαφοροποίηση μεταξύ ευθέος και πλάγιου λόγου (βλ. και ενότητα 6), β) η λειτουργία των απλών και επαυξημένων προτάσεων (βλ. και ενότητα 4), και γ) η λειτουργία των αιτιολογικών προτάσεων (βλ. και ενότητα 4). Όσον αφορά την κλίση, διδάσκεται ο λόγιος σχηματισμός του παρατατικού των ρημάτων σε -ούμαι και του ρήματος εγγυώμαι, καθώς και ο σχηματισμός του παρατατικού και αορίστου λόγιων σύνθετων ρημάτων με το -άγω.

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται **διαθεματικές δραστηριότητες**, οι οποίες συνδέονται με διάφορα αντικείμενα του Α.Π., όπως Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** ο Άκης ο Τηλεορασάκης προβληματίζεται για την εμφάνιση του στην τηλεόραση και έρχεται σε επαφή με επιχειρηματολογικά κείμενα, τα οποία χρησιμεύουν για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας, για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (ευθύς και πλάγιος λόγος, αιτιολογικές προτάσεις) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Ενότητα 16: Αθλήματα – σπορ

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της εικόνα με τις μασκότ των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα.

Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνεται επεξεργασία **αφηγηματικών** και **περιγραφικών** κειμένων.

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Ο αθλητισμός στην αρχαία Ελλάδα
- Σύγχρονος αθλητισμός
- Και τα παιδιά αθλούνται

Όσον αφορά τα **κείμενα**, δίνονται:

- ιστορικές περιγραφές
- λογοτεχνικές αφηγηματικές περιγραφές
- δημοσιογραφική περιγραφή αγώνα

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, υπενθυμίζεται στο μαθητή η διάκριση καταφατικής – ερωτηματικής – αρνητικής πρότασης (βλ. και ενότητα 6) και η λειτουργία των τελικών και των αποτελεσματικών προτάσεων (βλ. και ενότητα 6). Επίσης, γίνεται επανάληψη στις αντωνυμίες και αναφέρεται συνοπτικά ο σχηματισμός των παραθετικών επιθέτων και επιρρημάτων. Όσον αφορά την κλίση, διδάσκεται ο σχηματισμός της εσωτερικής αύξησης των ρημάτων που είναι σύνθετα με λόγιες προθέσεις.

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται **διαθεματικές δραστηριότητες**, οι οποίες συνδέονται με διάφορα αντικείμενα του Α.Π., όπως Ιστορία, Φυσική, Μαθηματικά, Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** ο μικρός Λούης ονειρεύεται να μοιάσει στο διάστημα μαραθωνοδρόμο και εμπλέκεται σε δραστηριότητες που αφορούν τα αθλήματα και τα σπορ. Οι δραστηριότητες αυτές δίνουν αφορμή για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας, για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (είδη προτάσεων, αντωνυμίες, παραθετικά) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Παραπομπή στο Ανθολόγιο και συμπληρωματική βιβλιογραφία για το θέμα της ενότητας δίνονται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Ενότητα 17: Ταξίδια στο διάστημα

Η ενότητα έχει στο εξώφυλλό της εικόνα αστροναύτη.

Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνεται επεξεργασία **αφηγηματικών** και **περιγραφικών** κειμένων.

Η ενότητα χωρίζεται στις εξής υποενότητες:

- Ο άνθρωπος στο διάστημα
- Τι βλέπουμε από το διάστημα
- Φανταστικά ταξίδια στο διάστημα

Όσον αφορά τα **κείμενα**, δίνονται:

- ομιλία σε εκδήλωση
- ενημερωτικά κείμενα
- λογοτεχνικές αφηγηματικές περιγραφές

Σχετικά με τους γραμματικούς στόχους, υπενθυμίζεται η διαφοροποίηση ενεργητικής και παθητικής σύνταξης (βλ. και ενότητα 13), η διαφοροποίηση ονοματικής και ρηματικής φράσης (βλ. και ενότητα 9) και η λειτουργία των άρθρων (βλ. και ενότητα 4).

Και στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών προτείνονται **διαθεματικές δραστηριότητες**, οι οποίες συνδέονται με διάφορα αντικείμενα του Α.Π., όπως Φυσική, Μαθηματικά, Αισθητική Αγωγή.

Στο **Τετράδιο Εργασιών** η ηρωίδα λέγεται Αστερούλα και επισκέπτεται τους πλανήτες του ηλιακού μας συστήματος. Η επίσκεψή της δίνει αφορμή για ασκήσεις εμπέδωσης της διδασκαλίας της δομής των κειμένων της ενότητας, για ασκήσεις στα γραμματικά φαινόμενα (ενεργητική και παθητική σύνταξη, ονοματική και ρηματική φράση) και για λεξιλογικές ασκήσεις.

Παραπομπή στο Ανθολόγιο και **συμπληρωματική βιβλιογραφία** για το θέμα της ενότητας δίνονται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Βασικοί όροι διδακτικής της γλώσσας

αποδεκτότητα

Είναι η δυνατότητα αποδοχής και αναγνώρισης των επικοινωνιακών στόχων και προθέσεων του δημιουργού ενός κειμένου από την πλευρά του δέκτη. Η αποδοχή εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως το είδος του κειμένου, η σύνθεση των γλωσσικών και νοηματικών του στοιχείων, το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον κ.ά.

αυθεντικά κείμενα

Είναι τα κείμενα (προφορικά και γραπτά) που προέρχονται από φυσικές συνθήκες παραγωγής λόγου, π.χ. άρθρα εφημερίδων και περιοδικών, διαφημίσεις, μαγνητοφωνημένες συνομιλίες κτλ.

γλωσσική ικανότητα ➡ βλ. επικοινωνιακή ικανότητα

γραμματική του κειμένου και της επικοινωνίας (λειτουργική-κειμενική προσέγγιση) ➡ βλ. Αναλυτικό Πρόγραμμα (ΦΕΚ τεύχ. Β΄, τόμ. Α΄, αρ. Φύλλου 303/13-03-03) σελ. 3774.

διαθεματικές δραστηριότητες - διαθεματικότητα ➡ βλ. Αναλυτικό Πρόγραμμα (ΦΕΚ τεύχ. Β΄, τόμ. Α΄, αρ. Φύλλου 303/13-03-03) σελ. 3736-3740 και 3745-3772.

είδη λόγου – είδη κειμένων ➡ βλ. Αναλυτικό Πρόγραμμα (ΦΕΚ τεύχ. Β΄, τόμ. Α΄, αρ. Φύλλου 303/13-03-03) σελ. 3773.

επανατροφοδότηση

Είναι τα σχόλια και οι πληροφορίες που δέχονται οι μαθητές από τον εκπαιδευτικό και από τους συμμαθητές τους σχετικά με την επίδοσή τους (και γενικά τις στρατηγικές που χρησιμοποίησαν) σε μια διδακτική δραστηριότητα, π.χ. σχετικά με ένα κείμενο που έγραψαν κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Από την πλευρά του εκπαιδευτικού είναι οι πληροφορίες που αποκομίζει, προκειμένου να καθοδηγήσει τη διδασκαλία επανεκτιμώντας τη διαδικασία και αναπροσαρμόζοντας τους διδακτικούς στόχους.

επικοινωνιακή ικανότητα – γλωσσική ικανότητα

Είναι η ικανότητα του χρήστη της γλώσσας όχι μόνο να εφαρμόζει τους γραμματικούς κανόνες μιας γλώσσας και να παράγει ορθούς γραμματικά σχηματισμούς (γλωσσική ικανότητα), αλλά και να τους χρησιμοποιεί με τον κατάλληλο τρόπο ανάλογα με την *περίσταση επικοινωνίας* (βλ. λ.). Για παράδειγμα, μια ερώτηση όπως *Τι κάνεις εκεί;* είναι γραμματικά ορθή αλλά θα ήταν επικοινωνιακά ακατάλληλη αν απευθυνόταν σε μη γνωστό και οικείο πρόσωπο, οπότε θα ήταν απαραίτητη η χρήση του πληθυντικού.

επίπεδο ύφους

Είναι το ιδιαίτερο ύφος, δηλαδή ο τρόπος προφορικής ή γραπτής έκφρασης, που χρησιμοποιεί κάποιος ανάλογα με την *περίσταση επικοινωνίας* (βλ. λ.). Συνήθως το επίπεδο ύφους χαρακτηρίζεται σε μια κλίμακα από «ανεπίσημο» έως «επίσημο».

κριτικές ικανότητες αναγνώστη

Ο αναγνώστης αντιμετωπίζει με κριτικό τρόπο αυτό που διαβάσει, συσχετίζοντας το περιεχόμενο του κειμένου με τις προσωπικές του γνώσεις και προσδοκίες, που αφορούν το είδος λόγου, το επίπεδο ύφους, τη συνοχή του κειμένου κτλ.

μεταγνωστικές δεξιότητες

Ο διδασκόμενος μια γλώσσα έχει την ικανότητα να αντιλαμβάνεται τους τρόπους με τους οποίους μαθαίνει τη γλώσσα αυτή (δηλαδή να γνωρίζει πώς γνωρίζει, άρα πρόκειται για μια γνώση «σχετικά με τη γνώση», γι' αυτό και ονομάζεται «μεταγνώση»). Μεταγνωστικές δεξιότητες είναι, για παράδειγμα, να μπορεί να κρίνει αν το κείμενό του είναι κατάλληλο για το σκοπό για τον οποίο έχει παραχθεί και αν ανήκει σε συγκεκριμένο είδος κειμένου, όπως και να διακρίνει ποιες τεχνικές απομνημόνευσης είναι αποδοτικότερες.

οπτική γωνία

Είναι η θέση από την οποία ο συγγραφέας ενός κειμένου παρουσιάζει ένα θέμα. Για παράδειγμα, η θέση του ουδέτερου παρατηρητή, η οποία αντιδιαστέλλεται με τη θέση της προσωπικής παρατήρησης και εμπλοκής στα περιγραφόμενα.

περίσταση επικοινωνίας

Είναι η περίσταση που ορίζεται από τον πομπό ενός γλωσσικού μηνύματος, το οποίο απευθύνει στο δέκτη (ή στους δέκτες) και το οποίο έχει συγκεκριμένο σκοπό και εντάσσεται σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο (παράμετροι επικοινωνιακής περιστασης: *ποιος, σε ποιον, πού, πότε, γιατί*). Αυτές οι παράμετροι λαμβάνονται υπόψη για να χαρακτηριστεί ένα κείμενο επικοινωνιακά κατάλληλο ή ακατάλληλο.

προοργανωτής

Είναι η δραστηριότητα που βοηθάει τους μαθητές να οργανώσουν τις σκέψεις και τις ιδέες τους για να προετοιμαστούν να διδαχθούν κάτι. Για παράδειγμα, η συζήτηση στην τάξη πριν από την παραγωγή λόγου και οι στόχοι που τίθενται για να υλοποιηθούν σε μια ενότητα γλωσσικού μαθήματος.

συνοχή κειμένου

Είναι οι γραμματικές και/ή λεξιλογικές σχέσεις μεταξύ των στοιχείων που συνθέτουν ένα κείμενο, προκειμένου να αποτελέσει ενιαίο νοηματικό σύνολο. Για παράδειγμα, στο διάλογο — *Ψάξε στο συρτάρι. — Μα δε βρίσκω τίποτα εκεί!* η συνοχή διασφαλίζεται από τη σύνδεση ανάμεσα στη φράση *στο συρτάρι* και στη λέξη *εκεί*.

σχέδιο εργασίας ➡ Βλ. Αναλυτικό Πρόγραμμα (ΦΕΚ τεύχ. Β΄, τόμ. Α΄, αρ. Φύλλου 303/13-03-03) σελ. 3771-3772.

υπερδομή (δομή και οργάνωση κειμενικού είδους) ➡ Βλ. Βιβλίο Δασκάλου, σελ. 24.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία Διδακτικής της γλώσσας

α. Ελληνόγλωσση

- Αλβανούδη Ζ. – Γρόσδος Σ. – Καλέτος Γ. – Ντάγιου Ε. – Χαραλαμπόπουλος Α. (επιμ.) (2000), *Γλωσσικές δραστηριότητες για το δημοτικό σχολείο*, Θεσ/νίκη, εκδ. Κώδικας.
- Αρχάκης Α. (2005), *Γλωσσική διδασκαλία και σύσταση των κειμένων*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη.
- Βουγιούκας Α. (1994), *Το γλωσσικό μάθημα στην πρώτη βαθμίδα της νεοελληνικής εκπαίδευσης*, ΑΠΘ, Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη, Θεσ/νίκη.
- Γεωργακοπούλου Α. – Γούτσος Δ. (1999), *Κείμενο και επικοινωνία*, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Γλώσσα*, τεύχος 22, 1990, Αφιέρωμα στη γλωσσική διδασκαλία.
- Ιορδανίδου Ά. – Φτερνιάτη Ά. (επιστ. επιμ.) (2000), *Επικοινωνιακές διδακτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα στο δημοτικό σχολείο*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη.
- Κωστούλη Τ. (1997), «Κοινωνικό περιβάλλον, κειμενικές δεξιότητες και σχολική επίδοση», *Γλώσσα*, τεύχος 41.
- Ματσαγγούρας Η. Γ. (2001), *Κειμενοκεντρική προσέγγιση του γραπτού λόγου*, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη.
- Μήτσος Ν. (1996), *Διδακτική του γλωσσικού μαθήματος*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg.
- Μήτσος Ν. (2004), *Η διδασκαλία της γλώσσας υπό το πρίσμα της επικοινωνιακής προσέγγισης*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg.
- Μπαμπινιώτης Γ. (1992), «Η διδασκαλία της ελληνικής ως μητρικής και ως ξένης γλώσσας», *Πρακτικά του διεθνούς συμποσίου για τη σύγχρονη ελληνική γλώσσα*, Σορβόνη, Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β.
- Baynham M. (2002), *Πρακτικές γραμματισμού*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο.
- Ντάλτας Π. (1985), «Προφορικός και γραπτός λόγος», *Π.Ε.Φ., Σεμινάριο 5*, Αθήνα.
- Παπαρίζος Χ. (2002), *Η μητρική γλώσσα στο σχολείο*, Αθήνα, Β΄ εκδ. Γρηγόρη.
- Τοκατλίδου Β. (1986), *Εισαγωγή στη διδακτική των ζωντανών γλωσσών*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας.
- François-Geiger D. (1991), «Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προφορικότητας και παιδαγωγική», στο *Θέματα κοινωνικής και θεωρητικής γλωσσολογίας*, Αθήνα, εκδ. Νεφέλη.

Χαραλαμπάκης Χ. (1994), *Γλώσσα και εκπαίδευση*, Αθήνα, έκδοση Γενναδείου Σχολής.

Χαραλαμπόπουλος Α. — Χατζησαββίδης Σ. (1997), *Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας*, Θεσ/νίκη, εκδ. Κώδικας.

Β. Ξενόγλωσση

Aide à l'évaluation des élèves, (1991), Ministère de l'Éducation Nationale et de la Culture, Direction de l'Évaluation et de la Prospective, Paris, Imprimerie Nationale.

Brumfit C. J. (1984), *Communicative Methodology in Language Teaching*, Cambridge University Press.

Carter R. (1982), *Linguistics and the Teacher*, London, Routledge & Kegan Paul.

Combettes B. (1988), *Pour une grammaire textuelle*, Bruxelles, De Boeck-Duculot.

Hymes D. (1972), «On communicative competence», *Sociolinguistics*, J. B. Pride, J. Holmes (eds), Penguin.

Irwin W. — Doyle M. (eds) (1992), *Reading/Writing Connections*, International Reading Association.

Littlefair A. (1991), *Reading all types of writing*, Open University Press.

Littlewood W. (1981), *Communicative Language Teaching: An Introduction*, Cambridge University Press.

McCarthy M. — Carter R. (1994), *Language as Discourse, Perspectives for Language Teaching*, London, Longman.

Oxford R. L. (1990), *Language Learning Strategies — What Every Teacher Should Know*, Boston, Heinle & Heinle Publishers.

Perera K. (1984), *Children's Writing and Reading: Analysing Classroom Language*, Oxford, Blackwell.

Richards J. C. — Platt J. — Platt H. (1992), *Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*, London, Longman.

Richards J. C. — Rodgers T. S. (1986), *Approaches and Methods in Language Teaching*, Cambridge University Press.

Widdowson H. G. (1990), *Aspects of Language Teaching*, Oxford University Press.

Wright A. — Betteridge D. — Buckby M. (1984), *Games for Language Learning*, Cambridge University Press.

Περιεχόμενα

Συνοπτικός πίνακας περιεχομένου του Βιβλίου του Μαθητή	5
Διδακτική προσέγγιση	9
Στόχοι	9
Δραστηριότητες	9
Περιθώρια επιλογών	10
Γραμματική	11
Αξιολόγηση	11
Δομή εγχειριδίων και διδακτική διαδικασία	16
Διδακτικές ενότητες και χρόνος διδασκαλίας	16
Δομή ενότητων	17
Παραγωγή και αξιολόγηση γραπτού λόγου	19
Προτάσεις από το Ανθολόγιο και άλλες πηγές	24
Σχέδια εργασίας	24
Τετράδιο Εργασιών	25
Τα είδη κειμένων που διδάσκονται	26
Ενότητα 1: Ο φίλος μας το περιβάλλον	28
Ενότητα 2: Η ζωή στην πόλη	29
Ενότητα 3: 28η Οκτωβρίου	32
Ενότητα 4: Τα ζώα που ζουν κοντά μας	32
Ενότητα 5: 17η Νοεμβρίου	34
Ενότητα 6: Οι φίλοι μου, οι φίλες μου	34
Ενότητα 7: Μουσική	36
Ενότητα 8: Χριστούγεννα	37
Ενότητα 9: Βιβλία – βιβλιοθήκες	37
Ενότητα 10: Μυστήρια – επιστημονική φαντασία	38
Ενότητα 11: Παιχνίδια	39
Ενότητα 12: 25η Μαρτίου	40
Ενότητα 13: Κατασκευές	41
Ενότητα 14: Πάσχα	42
Ενότητα 15: Τηλεόραση	42
Ενότητα 16: Αθλήματα – σπορ	43
Ενότητα 17: Ταξίδια στο διάστημα	44
Βασικοί όροι διδακτικής της γλώσσας	46
Ενδεικτική βιβλιογραφία διδακτικής της γλώσσας	49

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.